

ลำดับสกุลคชเสนี

มีพระวิจารณ์

ของ

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยานาคราชกำแหงประแดงบุรีนายก

(แจ่ง คชเสนี)

ณ วัดจวนดำรงราชพลขันธ์

ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖

คำนำ

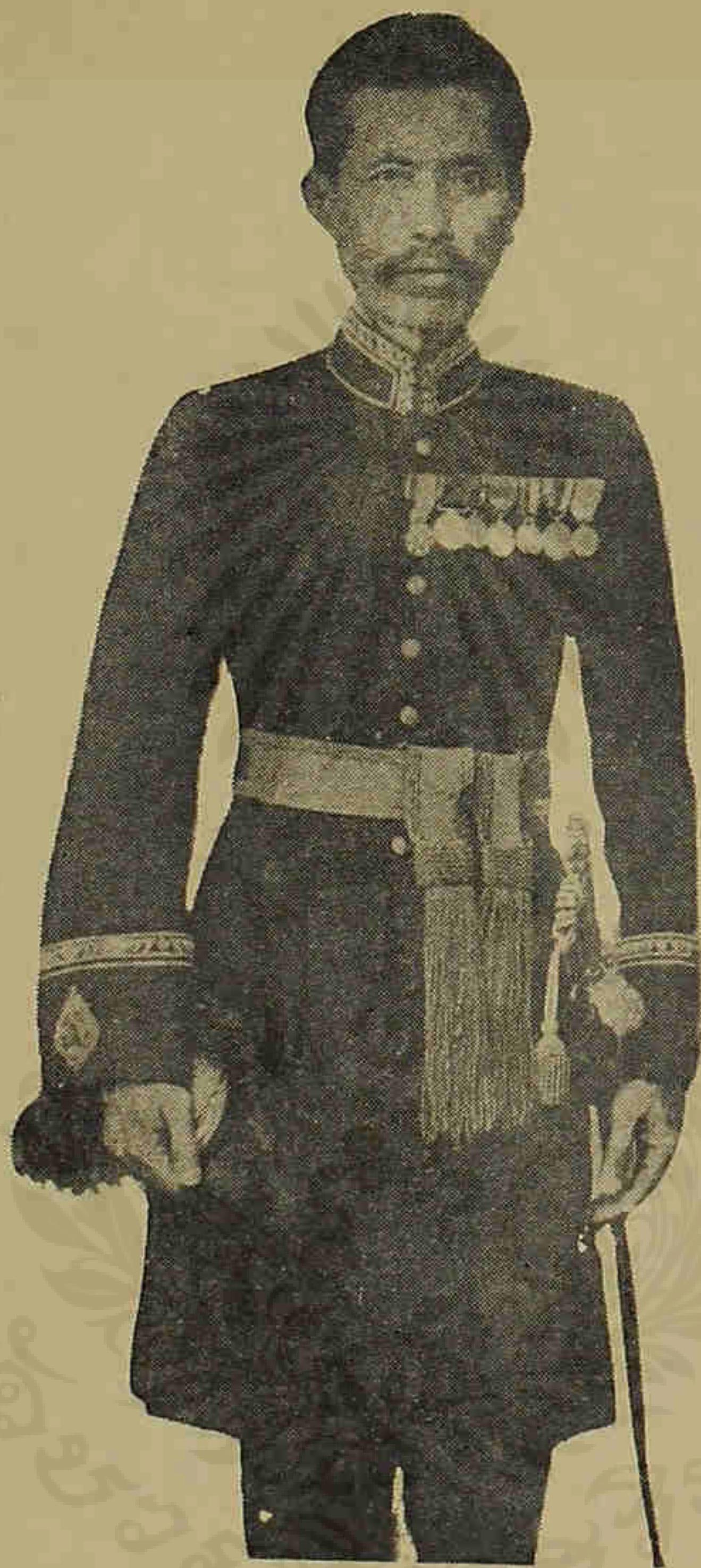
ในงานพระราชทานเพลิงศพของพระยานาคราชกำแหงประแดง-
บุรีนายก (แจ่ม คชเสนี) ครองน เจ้าภาพเห็นว่าควรจะได้มีหนังสือ
อะไรเป็นอนุสรณ์บรรณาการแก่ท่านทศเคารพทได้กรุณามาให้เกียรติแก่
ท่านผู้ดวงดมอันเป็นวาระครั้งสุดท้ายนี้ และในการนี้ได้พิจารณาว่า
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ครองงานพระราชทานเพลิงศพพระยาพิพัฒน์มนตรี
ซึ่งเป็นญาติได้จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับเรื่องต้นสกุล โดยสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระกรุณาฯ
ประทานให้ ประกอบทั้งในครั้งนั้นก็ได้รวบรวมลำดับชั้นญาติต่อเนื่อง
ในสกุลไว้ด้วย นับว่าเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าอันควรแก่การศึกษา
สืบค้นต่อไป ดังหนังสือได้ติดต่อกับท่านอธิบดีกรมโตหะกิจ (ปลม
คชเสนี) ซึ่งเป็นทายาทและเป็นเจ้าของหนังสือตามกตาวอน เพื่อจะ
ได้ขอจัดพิมพ์ขึ้นในงานพระราชทานเพลิงศพพระยานาคราชกำแหงประ-
แดงบุรีนายก (แจ่ม คชเสนี) ครองนเป็นอนุสรณ์ทางการต่อไป คุณ
ปลม คชเสนี ได้แสดงความกรุณาและยินยอมอนุญาตให้พิมพ์ขึ้นได้ดัง
ประสงค์ จึงนับว่าเป็นพระคุณแก่เจ้าภาพในงานเป็นอย่างมาก หนังสือ
เล่มนี้แม้จะได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ก็กกตาม แต่คงจัดพิมพ์และเรียบเรียง
เรื่องตามของเดิม การลำดับชั้นเครือญาติในสกุลอาจจะบกพร่องไม่
เต็มบูรณ์อยู่อย่างเช่นเคยวกน แต่ทั้งนี้หวังไว้ว่าเพื่อจะได้เป็นหลักฐาน

[ข]

สำหรับญาติและท่านที่เคารพที่ทราบเรื่อง ก็จะ ได้ช่วยแก้ไขให้ สัมบูรณ์
ขึ้นในภายหน้าต่อไป

ขออุทิศสมบัติอันดีที่ได้บำเพ็ญมาแล้ว โดยดำตบจนถึงวงงาน
พระราชทานเพลิงศพในครั้ง ^{๕๕} จงประสพแก่พระยานาคราช กำแหง
ประแดงบุรีนายก (แจ่ม คชเสนี) ^{๕๕} ผู้มอบการระคุณอันยิ่งใหญ่ใน
สัมปรายภาพนั้นจงทุกประการ.

ภรรยา, บุตร, ธิดา และหลาน. เจ้าภาพ

พระยานาคราชกำแหงประแดงบุรีนายก

ชาตะ พ.ศ. ๒๔๐๖

มรณกรรม พ.ศ. ๒๔๕๓

ประวัติสังเขป

พระยานาคราชกาแหงประแดงบูรนายก เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๐๖ ตรงกับวันอังคาร เดือน ๗ ขน ๒ ค่ำ ปีชวด จตุศักราช ๑๒๒๕ ร.ศ. ๘๒ เป็นบุตรพระยาดำรงศรีราชพดชนธิ (จุย กชเสนี) ท่านน้อยเป็นมารดา ได้นามว่า "แจ่ง กชเสนี" ได้รับความศึกษาวิชาหนังสือไทยในสมัยนั้นด้วยความอุปการะจากท่านเจ้าจอมมารดาต่อนกดินในรัชกาลที่ ๔ เป็นอย่างดีตามสมควร

เมื่ออายุ ๑๘ ปี ได้เริ่มเข้ารับราชการ และในเวลาต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนตำแหน่งยศและบรรดาศักดิ์ คือ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนชำนาญ ปฤกษา กรรมการเมืองนครเขื่อนขันธ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสดุดี กรรมการเมืองนครเขื่อนขันธ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงศรีสัตตเดช ผู้ช่วยผู้ว่าราชการเมืองนครเขื่อนขันธ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้รับตำแหน่งเป็นสารวัตรใหญ่ ผู้บังคับการกองตระเวนเมืองนครเขื่อนขันธ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับตำแหน่งหน้าทนายอำเภอเมืองนคร
เขื่อนขันธ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระชนัน
ดงคราม และได้รับตำแหน่งเป็นปลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานยศเป็นอำมาตย์โท มี
บรรดาศักดิ์เป็นพระประแดงบุรีศรีนครเขื่อนขันธ์นคร ผู้ว่าราชการเมือง
นครเขื่อนขันธ์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้รับพระราชทานยศเป็นพระยานาคราชกา
แห่งประแดงบุรีนายกนครบาดจังหวัดประแดง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๗ อายุครบเกษียณ ๖๐ ปี จึงได้ออกจากหน้าท
ราชการรับพระราชทานบำนาญเพียงชพดตลอดมารวมเงินเดือนราชการ
มาทั้งสิ้น ๔๓ ปี โดยได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดในชนคนปีละ ๑๖ บาท
แล้วได้เพิ่มชนตามลำดับจนถึงเดือนละ ๔๕๐ บาท

ราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญที่พระยานาคราชกาแห่งประแดงบุรี
นายกได้รับพระราชทานโดยลำดับคือมงกุฎสยามชั้น ๕ จักรวรรดิราชภรณ์
มงกุฎสยามชั้น ๔ ภัทราภรณ์เหรียญรัชฎาภิเศก เหรียญประพาศยุโรป
เหรียญทวารวดีภิเศก เหรียญรัชมงกต เหรียญรัชมงกตภิเศก เหรียญ
ราชาภิเศก เหรียญบรมราชาภิเศก

[จ]

พระยานาคราชกำแหงประแดงบุรุษนายก มบุตริชดา คือ

๓. หญิง ช่อกระbung เป็นภรรยาหาวาโท ชุนวทรพิยัรักษาร.น.
(ทองคำ วทรพิยั) ได้ถึงแก่กรรมแล้ว มบุตริเป็นหญิง ชื่อ น.ต.
บุญย่น วทรพิยั

๒. ชาย ช่อจันต

๓. หญิง ช่อต้น เป็นภรรยาหาตชิต รัตนตั้งช

๔. ชาย ช่อมนตร

พระยานาคราชกำแหงประแดงบุรุษนายก ได้ป่วยเป็นโรคชรา
และมีความคั้นโตหิตสูง ได้ถึงแก่ มรณะกรรม เมื่อ วันเสาร์ที่ ๓๘
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๓ สิริรวมอายุได้ ๘๗ ปี.

เรื่องประวัติคนสกุลคชเสนี

สมเด็จพระยาเจ้าราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

สกุลคชเสนีเป็นมอญสืบเชื้อสายลงมาแต่เจ้าพระยามหาโยธา(พระยาแจ้ง) คำแจ้งแปลเป็นภาษาไทยว่าช้าง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานนามสกุลว่า "คชเสนี"

ตัวพระยาแจ้งผู้เป็นต้นสกุลคชเสนี เกิดในเมืองมอญเป็นเชื้อสายสกุลมุตตของตกอยู่ในอำนาจพระม้ายศเยียบานเมือง แล้วจำใจทำราชการอยู่กับพระม้ายศเยียบานเมืองได้เคยเป็นขุนนางพระม้ายศเยียบานเมือง (น่าจะมียศตงเป็นอย่างอื่น แต่คนทั้งหลายเรียกตามชื่อตัวจึงปรากฏนามว่า พระยาแจ้ง) ได้เคยคุมกองมอญสมทบทัพพระม้ายศเยียบานเมืองไทยครั้ง ๓ เมื่อพระม้ายศเยียบานเมืองหลวงพระบางใน พ.ศ. ๒๓๓๕ ปรากฏว่าในครั้งนั้นพระม้ายศเยียบานเมืองให้พระยาแจ้งเป็นจตุรพักตรพิมานเมืองเขียงแสนอยู่ราวปี ๓ ได้เจ้าชาวเมืองเขียงแสนเป็นภรรยา เกิดบุตรเป็นต้นสกุลคชเสนีย้ายหนีลงมาอยู่เมืองนครจำปาศักดิ์ และหนีเป็นญาติ กับสกุลคชเสนี ในกรุงเทพฯ จนบัดนี้

เมื่อพระยาแจ้งกลับจากเมืองเขียงแสนครั้งนั้น พระม้ายศเยียบานเมืองชอบตงให้เป็นเจ้าเมืองเขียงแสน (ฝรั่งเรียกว่าเมืองอุดร) อันเป็นหัวเมืองมอญอยู่ในระหว่างเมืองเขียงแสนกับแดนไทยทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์

พระยาเจ็งอาจจะเป็นชาวเมืองเตรนหนนเองก็เป็นได้ เมื่อเป็นเจ้าเมือง
เตรนพวกมอญจึงนับถอกันมาก

เริ่มเรื่องอันเป็นข้อสำคัญในประวัติของสักตคชเด่น เมื่อพระยา
เจ็งเป็นเจ้าเมืองเตรน ด้วยประจวบเวลาดาพระเจ้าองวะมังระ เทรียมจะต
กรุงธนบุรี เหมือนอย่างเคยดพระนครศรีอยุธยาแต่ก่อน ก็จะให้
กองทัพพะม่ายกดงมาจากเมืองเซียงใหม่ทาง ๑ และให้ออกกองทัพหนึ่ง
ยกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์ ตรงมาล้อมทบตกรุงธนบุรีพร้อมกันทั้ง
๒ ทัพ ในการเตรียมทัพพะม่ากรุงหนปะกนหวนผูจะเป็นนายทัพที่จะยกมา
ทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์ดงมาตงฐานทัพตเมืองเมาะตะมะ ตั้งให้เกณฑ์
มอญตามหัวเมืองตตอแดนไทย ๓๐๐๐ คน มอบให้แพ็กจากบทัพหารพะม่า
๕๐๐ คนมาทำทางตกองทัพจะยกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์ เพราะ
ทางหนตตอนจะข้ามเขาบหนตเป็นทางกนดาร จึงคดจะตงยงฉางวาง
สะเบียงไวตามระยะทางตงแต่เซงเขาข้างแดนพะม่ามาจนต่าบตด่ามสบทำ
ดินแดงในแดนไทย มีให้กองทัพตองชนสะเบียงอาหารมาด้วยในตอนน

ฝ่ายพวกมอญไม่ชอบพะม่าอยู่โดยธรรมดา เพราะเหตุตถูกพะม่า
กตขขมเหงมาชานาน เมื่อพะม่าเกณฑ์มาทำทางคราวหนตองมาด้วย
จำใจ มีพระยามอญเป็นหัวหนามาด้วย ๕ คน คือพระยาเจ็งเจ้าเมือง
เตรนเป็นใหญ่กว่าเพื่อนคน ๑, พระยาอูคน ๑, ตตะเซียงคน ๑, ตตะ
เกตบคน ๑. ขณะเมื่อพวกมอญนมาทำทางอยู่ใบบ้า ทางเมืองเมาะตะมะ
ประกนหวนเกณฑ์มอญเขากองทัพออกพวก ๑ มคนหตบหน พะม่าจึง
จับคนในครัวเรือนไปเป็นตจจำนำ ถูกตูกหตบหนญาตพหนองของพวก

มอญที่มาทำทาง พระมาเอาไปจำจงเร่งรัดตั้งอาชญาได้ความเดือดร้อน
 ก็นเป็นอันมาก ทบางคนหนีได้ตามมาบอกแก่พวกมอญที่ทำทาง ต่าง
 ก็โกรธแค้นว่าพระมาไซ้ คอมาแต่ดวย ชมแรงครอบครว ชงอยชางหลังอก
 ดวยเต่า พวกมอญจึงคบคิดพร้อมใจกันทงนายไพร่ จับแพกจากับ
 ทหารพระมาฆ่าเสียททาดนแดงในแดนไทยทงหมด แดวรวมกันยกเป็น
 กองทัพยกไป ฝ่ายพวกมอญทอยตามหัวเมืองรายทางรเรอง ก็พา
 กนมาเชากับพวกพระยาเจงเป็นอันมาก พวกมอญกบฏเห็นความกาตง
 มากกยกตรงไปตเมืองเมาระตะมะ เข้าปลตนเมืองเวดากกลางคน แกตง
 โห้ร้องเป็นเสียงไทยให้พระมาดำคญว่ากองทัพไทยยกไป ฝ่ายปะกนหัวน
 กับพวกกรมการพระมาทงปลวงไม่รัดจกตกใจไม่สู้รบ พวกมอญกบฏได้
 เมืองเมาระตะมะแดวพระยามอญทเป็นหัวหน้าปรกษากนเห็นว่าเบหนทองท
 ทจะชงเอาเมืองมอญทงปลวงได้ จึงประกาศเกตยกลตอมผู้คนทเมือง
 เมาระตะมะแเดอะพวกมอญตามหัวเมืองทไกลเคยง กมคนพากนเขาตดวยอก
 เป็นอันมาก จนพระยาเจงมรพตควบคุมกันเป็นกองทัพใหญ่ ยกชนไป
 ตเมืองสระโตงแเดอะเมืองหงสาวดกตไดออกทง ๒ เมือง เพราะพตเมืองเป็น
 มอญไม่มีใครตอสู้จยกเตยไปตเมืองวางกงรบพงกับพระมาตตพนกันอยู่
 ถ้าหากพวกมอญคไตเมืองย่างกงแเดอะสำมารถตงตอสู้พระมาได้ หัวเมือง
 มอญกเห็นจะกตบรวมกันเป็นประเทศรามญชนอก แเดอะพระยาเจงผู้เป็น
 หัวหน้าพวกมอญกบฏกอาจจะได้เป็นพระยาหงสาวด เป็นใหญ่ในเมอง
 มอญเหมอนเช่นเคยมมาแต่หนหลัง ทตเมืองวางกงไม่คไตตงปรารถนา
 ว่าจะเป็นเพราะพวกมอญทงหัวเมืองฝ่ายเหนือเป็นแต่เขาตดวยไม่ตงออก

หน้าช่วยรบพุ่งพระมา พวกรมอญกบฏจึงมกาดงน้อย พอพระเจ้า

องค์ให้อะแซหวนยกกองทัพใหญ่ลงมาปราบปราม พวกรมอญกบฏ

เห็นจะสู้ไม่ไหวยกกองดาลอยมา อะแซหวนยกกองทัพพระมาตามจับ

พวกรมอญกบฏยกกองทัพอพยพครอบครัวหนีพระมาเข้ามาพึ่งพระบรม

พระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘ มอญอพยพมาครั้งนั้นหัวหน้า ๔

คน คือ พระยาเจ่งคน ๑ พระยาอุคน ๑ ตตะเซียงคน ๑ ตตะเกดตบคน ๑

กับพรรคพวกรวมกันทั้งสิ้นราวสัก ๑๐๐๐๐ คนเข้ามาทางด่านพระเจดีย์ ๓

องค์บาง ทางเมืองตากบาง พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดพระราชทานที่

ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในแขวงเมืองนนทบุรี ตั้งแต่ปากเกร็ดขึ้นไปจนถึง

ตำบลสามโคก และทรงพระกรุณาทะนุบำรุงให้มีความดีชั่วร้าย ทรง

ตั้งข้าราชการมอญเก่าคน ๑ ซึ่งเคยเป็น ทหารอง บำเรอภักดีเมื่อดมยกรุง

ศรีอยุธยาให้เป็นที่พระยารามัญวงศ์ (เรียกกันว่าจักรมอญ) เป็นใหญ่

แก่พวกรมอญทั้งสิ้น ส่วนหัวหนาทง ๔ คนทพามอญเข้ามาด้วยความภักดี

ครั้งนั้น มขอปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารแต่ว่าตตะเกดตบได้เป็น

ที่พระยาพระราม (อันเป็นชื่อเจ้าในทำเนียบเมืองมอญ) อีก ๓ คนก็เห็น

จะทรงตั้งให้ยศ อย่างมอญตั้งขุนนางเองเดยวกัน พระยาเจ่งผู้เป็นนาย

ใหญ่อาจจะได้เป็นที่ "พระยาเกษรดี" อันเป็นคู่กับพระยาพระรามใน

ทำเนียบมอญก็เป็นได้.

ตั้งแต่พวกรมอญเข้ามาด้วยความภักดีครั้งนั้น ต่อมาพระเจ้ากรุงธน-

บุรีได้ตั้งไปทำสงครามกับพระมาทไถน ก็ปรากฏว่ามีทหารกองมอญ

พระยารามัญวงศ์ควบคุมเข้ากระบวน ทพด้วยทุกครั้ง มีปรากฏใน

หนังสือพระราชพงศาวดารแห่งหนงว่า เมอรบค้กอะแซหฺนุกทเมือง
 เหนอนน ครงหนงพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบข่าวว่าอะแซหฺนุกให้
 ทหารพะมากอง หนง แยกจาก เมืองสโโข ทยตงมายัง เมือง ก้าแพงเพชร
 เพอจะตคตทางดาเดยงยุทธภณทแตะดะเบยงตั้งกองทัพหตวง ครตตั้ง
 ให้พระยาเจ้คุมกองมอญตมทบกบ พตเมือง ชยนาท ยกไปตงช่ม ตะกค
 พะมากองน พระราชทานอนุญาตไปว่า “ถ้าเห็นไตทจงให้ออก
 โจมค ถ้าไมไตทกให้ดาถอยมา” พระยาเจ้ยกไปตงช่มอยุทเกาะ
 ไร่คอกไม้ในแขวงเมืองก้าแพงเพชร แตะเมอพะมายกตงมาเข้า
 โจมคในเวดาพะมาไมทนรตวกแตกพ่ายหนีไปหมด พระยาเจ้กับ
 นายทัพไตพระราชทานบำเหนจพิเศษในครงน ในหนังสือพระราช
 พงศาวดารปรากฏว่าพระยาเจ้ไตทำราชการ โดยรับผิดชอบ เฉพาะตว
 เมอตมยกรุงธนบุรีแต่ครงน หาไตกตาวตงครงอนไม

ต่อมาตงตมย กรุงรัตน โกตฉนทร์ ในรัชกาลที่ ๓ ปรากฏใน
 หนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมอ พ.ศ. ๒๓๒๘ พะมามาตเมืองไทย
 พระเจ้าองวะ (ปะดง) จะยกกองทัพหตวงเข้ามาทางดานพระเจตย ๓
 องค ครงนพระบาทตมเตจพระพุทชยอดฟ้าจุฬาโตกโปรดให้ตมเตจ
 พระอนชาชราช กรมพระราชวังบวร ๑ ยกกองทัพใหญ่ออกไปตงตอ
 ต้าค้กทตาบตดาตญาแขวงเมืองกาญจนบุรี กรมพระราชวังบวร ๑
 ต้ารตตั้ง “ให้พระยามหาโยธา (ค้อพระยาเจ้) คุมกองมอญ ๓๐๐๐
 ยกออกไปตงค้ายชตทพอยุ ณ ดานกรามช้าง” ความตรงนชวนให้
 ตันนษฐานเวอองประวคของพระยาเจ้ว่า เมอในรัชกาลกรุงธนบุรี

คงมียศเป็นแต่อย่างพระยามอญ เช่นพระยาเกษรตเป็นต้น บังคับมอญ
 กรมหนึ่งช้อยู่ในพระยารามัญวงศ์ ถึงรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์
 ตำแหน่ง “จกกรมมอญ” ว่างด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง พระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงทรงตั้งพระยาเจ่งเป็นพระยามหา
 โยธาที่จกกรมมอญแทนพระยารามัญวงศ์ ได้บังคับบัญชากรมมอญ
 ทั้งปวง และคงได้ควบคุมกองทหารมอญโดยเด็ดขาดในการสงคราม
 ต่อมาทุกคราว พระยามหาโยธา (เจ่ง) เห็นจะมีความชอบพิเศษ
 เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เด็ดขาดไปตีเมืองตะวาย จึง
 ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้เดอนยศขึ้นเป็นเจ้าพระยามหาโยธา ต้น
 เรื่องประวัติเพียงเท่านั้น เจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) จะถึงอัสัญกรรม
 เมื่อปีใดหาทราบไม่ แต่ได้เป็นผู้สร้างวัดเชิงท่า ตำบลปากคุดอง
 บางตลาด ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้าย ในเขตอำเภอปากเกร็ด จังหวัด
 นนทบุรี อันเป็นที่ตั้งภูมิตานานมาแต่ก่อน.

เนื่องกับประวัติของเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) มีจดหมายเหตุ
 รัชกาลที่ ๓ อยู่ ๒ เรื่อง เรื่อง ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๐ เจ้าเมือง
 เมาระตะมะมหนึ่งต่อมาถึงเสนาบดีไทย ให้ตั้งตัวเจ้าพระยามหาโยธา
 (เจ่ง) ให้แก่พะม่า อีกเรื่อง ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖ อูบากอง (คนทไทย
 เคยจับได้จากคุกไว้แล้วหนีไป) เป็นขุนนางอยู่ ณ กรุงอังวะ มีหนังสือ
 มาถึงเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ชวนให้ไทยเป็นไมตรีกับพะม่าเรื่อง
 นมจดหมายเจ้าพระยามหาโยธาตอบอูบากองด้วย จดหมายเหตุ ทั้ง
 ๒ เรื่องนี้ พิเคราะห์เหมาะที่จะพิมพ์ในประวัตินี้ จึงให้พิมพ์เต็มตำนาน

จดหมายเหตุทั้ง ๒ เรื่อง และได้ตอบเรื่องพงศาวดารมาแต่ตั้งวิจารณ์ไว้
ข้างท้ายด้วยทั้ง ๒ เรื่อง

เรื่องเจ้าเมืองเมาะตะมะขอให้ส่งตัวพระยาแจ้ง

วันอังคาร เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ ปีมะเด็งนพศก (พ.ศ. ๒๓๔๐)
ขุนยกกระบัตรเมืองสงขลาบุรี ถอนหนังสือบอกพระยากาญจนบุรี
(ฉบับ) ๑ กับหนังสือพระมาจารย์ได้ใบศาลได้ปัดขังไม้ฉบับ ๑ (มาถึง
กรุงเทพฯ) ให้ขุนมั่งวาท ขุนด้จจาบริรักษ์ หมั้นวาทไพเราะตาม
แปดหนังสือพระมาออกเป็นไทย ในหนังสือฉบับว่า

หนังสือเนมะโยนระชาเจ้าเมืองมัทมะ มาถึงเด้นาบตีผู้ใหญ่
ผู้อยแม่ทพนายกอง ณ กรุงศรีอยุธยา ด้วยเจ้าองวะ (ประดุง) ทุก
วันนมขางเผอก และคักคณภาพ ทรงทศพิชราชธรรม ตั้งพระจันทร์
พระอาทิตย์ รุ่งเรืองในชมพูทวีปไม่มีผู้ใดได้มอ แต่บรรดากรุง
(กษัตริย์) และหัวเมืองทั้งปวงเป็นขากกราบถวายบังคมชนแก่เจ้าองวะ
ต้น และอินทนยวะดี (เมืองหลวง) ยะไซเมืองใหญ่นั้น (ก็) ไปค
กวาดเก็บบริบเอาเจ้าเมืองและไพร่พลเครื่องศัตราวุธมาต้นแล้ว และ
คณราชพระเจ้ากรุงจันทน มนำใจเอาบุตรหญิง ๓ คนกับเครื่อง
บรรณาการมาถวายเจ้าองวะเป็นทางพระราชไมตรีกัน แด่มขยมกรุง
เวดัดนำเอาบุตรหญิง และขางมาเครื่องบรรณาการมาถวายเป็นอน
มาก ได้แต่งรพดกกองทัพออกไปรบแล้ว

หนึ่ง เมืองอินทรียะ (อินเดย) อังกฤษ นำเอาเครื่องบรรณาการ
 มาถวายเป็นอันมาก แลด้วยดีความภักดีรับทำราชการด้วย ถ้าต้องพระ
 ราชบรรดั่งคพระเชษฐแก้ว (หรือ) พระราชบุตรพระราชธิดาในเมือง
 สิงหนตังกา อังกฤษรับอาสาออกไปว่ากต่างเจ้าเมืองตังกา ว่ากต่าง
 เสนาบดจะให้นำเอาสิ่งของมาถวายก็จะได้ แลละกรุงศรีอยุธยาแต่ง
 ตำเภาออกไปค้าขาย ถ้ามีรับสั่งเจ้าองวะจะให้จับแลละเก็บรับเอาตำเภา
 มาเขาท่าเมืองมฤท เมืองทะวาย เมืองมคหมะ เมืองย่างกุ้ง เมือง
 ปัติง อังกฤษก็จะเอามาถวายได้ถึงกรุงศรีอยุธยา ถ้าจะเอาให้ได้
 อังกฤษจะเอาให้ได้ด้วย แลละตำเภาเกณฑ์รบของอังกฤษมีเป็นอัน
 มาก อังกฤษจะรบถวาย แลละทางบกหนให้จดแจ้งกองทัพเมืององวะ
 ไปค จึงเอาเนอความทูลเจ้าองวะฯ มีรับสั่งว่า อย่าให้ไปคบ้านเมือง
 เขาเตย ถึงมีรับสั่งเจ้าองวะห้ามเสียดงหนกค แลละพระยาแจ้ง พระยา
 ทะวาย พระยาเซียงใหม่ เมืองเวียงจันทร์ เมืองหนตวงพระบาง เป็น
 ข้าคนเก่าของเรา (ที่ไทย) เก็บเอาไปไว้ในหนกคความหนง ถ้ามีตั้งคน
 เหล่านไป ทะแกดงทหารกองทัพองอังกฤษพร้อมอยู่แลจะยกเขามาค
 กรุงศรีอยุธยาให้ได้ ให้กรุงศรีอยุธยาจัดแจ้งเมืองกาแพงเพชร เมือง
 ตาก บ้านระแหง เมืองพิษณุโลก เมืองลวรรคโลก เมืองลไชทย
 เมืองอุทัยธานี เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมือง
 ชุมพร เมืองนคร เมืองไชยา เมืองตะลุง แลบรรดาเมืองชนให้ทำ
 ค่ายคูประคหอรบดงชจากหนามเตรียมใจให้พร้อมเอาชัยชำนะจงได้ จะ
 ยกกองทัพเข้าไป.

วิจารณ์

เหนมะโยนระชาพะม่าเจ้าเมืองเมาระตะมะทมจตหมายมา เป็นขุน
 นางผู้ใหญ่กต้ายกับเป็นอุปราช หรือสมุหเทศาภิบาลปกครองหัวเมือง
 มอญภาคใต้ขึ้นต่อกับแดนไทย ตั้งอยู่ที่เมืองเมาระตะมะจึงเรียกในคำแปล
 ว่าเจ้าเมืองเมาระตะมะ เหตุใดเจ้าเมืองเมาระตะมะจึงขอให้ส่งตัวเจ้า
 พระยามหาโยธา (เจ๋ง) เมื่อได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทยแล้วถึง ๒๒ ปี
 ขอนพิจารณาในเรื่องพงศาวดารเห็นว่า เป็นด้วยเหตุ ๒ อย่าง อย่าง
 ที่ ๑ เพราะโปรดให้พวกมอญของเจ้าพระยามหาโยธาเป็นกรมอาทมาต
 ดำหรับสืบข่าวในแดนพะม่า ตัวเจ้าพระยามหาโยธากับทั้งพวกอาทมาต
 มญาตและมิตรอยู่ตามเมืองมอญฝ่ายใต้มาก พะม่าจะทำอะไรพวก
 มอญกรมอาทมาตก็สืบข่าวมาให้ไทยรู้ได้สะดวก มีปรากฏบางคราว
 ถึงสามารถจับพะม่าเข้ามาให้ถามคำให้การในกรุงเทพฯ ได้ เจ้าพระยา
 มหาโยธาเป็นผู้อำนวยความสะดวกสืบข่าวเมืองพะม่าให้แก่ไทย เปรียบเหมือน
 เป็นเดียนหนามเหน็บพะม่าอยู่เสมอจึงอยากได้ตัวกต้ายไป เหตุอย่างที่ ๒
 นั้นตรวจพบในหนังสือพงศาวดารพะม่าฉบับมัตเตอร์ ฮาเว แดง ว่าตั้ง
 แต่พระเจ้าปะดุง (อันเป็นราชโอรสองค์หนึ่งของเจ้าอติทองพระยาผู้เป็น
 ต้นวงศ์) สามารถตีประเทศยะไซไตกกาเวบ หมายจะตีทั้งเมืองไทย
 เมืองจัน และเมืองอินเดีย ขยายราชอาณาจักรให้ใหญ่ยิ่งกว่ากรุงพระ
 เจ้าหงสาวดีบเรงนอง แต่มาตีเมืองไทย (ในรัชชกาลที่ ๑ เมื่อบีมะเส็ง
 พ.ศ. ๒๓๒๘ ครัง ๑ เมื่อบีมะเมย พ.ศ. ๒๓๒๙ อีกครัง ๑) พ่ายแพ้
 ไทยไป แดนนั้นก็สงบความคตทจตเมืองจันและอินเดีย ถึงกระนั้นยัง

ถอว่าพระมามีกำลังมากกว่าทางจนแตะองกฤษ กเมอเจ้าปะดงคไต่เมือง
 ยะไซ้แล้วให้พระมาไปตั้งปกครอง พวกยะไซ้มักเป็นกบฏเนือง ๆ ครัง
 หนึ่งหัวหน้าพวกยะไซ้ที่เป็นกบฏ ๓ คนรบพุ่งสู้พระมาไม่ไหว หนีไปอาศัย
 อยู่ ณ เมืองจัตตะเก็งอันเป็นเมืองชนขององกฤษในอินเดีย พระมายก
 กองทัพตามเข้าไปในแดนเมืองจัตตะเก็ง ตั้งบังคับองกฤษให้ตั้งตัวหัว
 หนึ่งพวกยะไซ้ ๓ คนนั้น ก็เวदानองกฤษมแต่ทหารดีบ้ายรักษาเมือง
 จัตตะเก็งอยู่เพียงหมวด ๓ เห็นว่าถ้าเกิดรบพุ่งกันคงสู้พระมาไม่ไหว ก็
 ยอมตั้งตัวพวกยะไซ้ให้พระมาโดยดี เป็นเหตุให้พระมาได้ใจมาครั้ง ๑ ต่อ
 มามเหตุเกิดชนทเมืองมณบระ อันเป็นเมืองมเจ้าปกครองอยู่ในระหว่าง
 แดนอินเดียกับพระมา ด้วยเจ้า ๒ องค์ซึ่งราชสมบัติกัน องค์ ๑ ไปขอ
 พงอินเดียออกกองคหนึ่งไปขอพงพระมา ๆ ให้กองทัพยกไปช่วย ฝ่าย
 องกฤษเวदानกาดังตรบกับฝรั่งเศ็ดทในอินเดีย ไม่อยากจะให้ เกิดศึก
 ๒ หน้า ก็ยอมให้พระมาได้เมืองมณบระเป็นประเทศราช แล้วแต่งทูตให้
 มาขอทำทางไมตรีทเมืององวะเมอ พ.ศ. ๒๓๕๐ พระมาก็เลยเข้าใจว่า
 องกฤษยอมอ่อนน้อมถึงถอเอาเป็น โอกาสที่จะชบบังคับไทย ด้วยอ้าง
 ความช่วยเหลือขององกฤษ ดังพงเห็นได้ในด้านวนทกต่างในจดหมาย
 ของเจ้าเมืองเมาระตะมะ ประสงค์จะให้ ไทย ตั้งตัว พระยาแจ้ง เหมือน
 อยาง องกฤษเคย ตั้งตัว หัวหน้าพวกกบฏยะไซ้ให้พระมาแต่ก่อน

ในหนังสือเจ้าเมืองเมาระตะมะ มีขอให้ตั้งตัว พระยาทะวาย ด้วยอีก
 คน ๑ เรื่องพระยาทะวายคนนั้นมิในพงศาวดารว่า เมออะแซหวุ่นกถอย
 ทัพกลับไปจากเมืองพิษณุโลกในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าองวะให้เป็น

ตำแหน่งผู้ปกครองหัวเมืองมอญภาคใต้ตลอดถึงเมืองทะวายและเมือง
 ตะนาวศรี คือตำแหน่งที่เรียกในจดหมายว่าเจ้าเมืองเมาระตะมะดังกล่าว
 มาแล้ว และครั้งนั้นพระเจ้าอังวะมั่งระตงมั่ง จนจากถูกชนนางผู้ใหญ่คน
 ๑ ดงมาเป็นเจ้าเมืองทะวาย มั่งจนจากเห็นจะเป็นคนฉลาดเฉลียวและ
 อေးแซ่ห้วนกยอกย่องมาก จนเข้าใจว่าเมื่ออေးแซ่ห้วนกยอกยอบชนไปรับ
 ราชการ ณ เมืองอังวะ มั่งจนจากจะได้เป็น “เจ้าเมืองเมาระตะมะ”
 แทน แต่เมื่ออေးแซ่ห้วนกยอกยอบชนไปถึงเมืองอังวะไปเกี่ยวข้องกับเรื่อง
 เจ้านายซึ่งราชสมบัติกัน เดยถกประหารชีวิต มั่งจนจากพระยาทะวายก็
 ดันทพวงพระเจ้าอังวะปะดุงตงคนองดงมาเป็น “เจ้าเมืองเมาระตะมะ” มา
 เกิดแตกวิวาทกับพระยาทะวายถึงบอกขอให้เปิดยหนดว พระเจ้าอังวะจึงตง
 เจ้าเมืองทะวายดงมาใหม่ (ชะรอยจะให้มาจับมั่งจนจากดงไปเมืองอังวะ
 ด้วย) มั่งจนจากมีผู้คนในเมืองทะวายหนบถอมาก ก็จับเจ้าเมืองคนใหม่
 กับพรรคพวกทตามมาฆ่าเสีย แล้วแต่งทูตเข้ามาด้ามภักตรบกกองทัพ
 ไทยออกไปตเมืองทะวายเมื่อปีฉลูพ.ศ. ๒๓๓๖ แต่ไม่ได้ ตัวพระยา
 ทะวายก็ตองตามกองทัพไทยเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ พระราชทานทให้
 พวกทะวายตงบ้านเรือน ยังเรียกกันว่าบ้านทะวายจนทุกจน

ในหนังสือพงศาวดารรัชกาลที่ ๑ ว่า ครั้งนั้นพระเจ้าอังวะ
 ชูว่า จะมาตเมืองไทยเที่ยวบักใจตามชายแดนหลายเมืองตลอดจนถึง
 เมืองเชียงใหม่ ฝ่ายไทยก็โตเตรียมจะตต่อสู้ แต่พระม้ามโตหมายจะ
 รบจริง ตอมาไม่เข้าชาก็ดงบไป

เรื่องหนังสืออุบายกอง

วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีจอจัตวาศก พ.ศ. ๒๓๕๕
 เพตาวายโมงเคษ พระราชรินคุมเอาตัวพระยาไชยะ ตวรามณมชอ
 นาย ๕ คน โพร ๕ คน รวม ๙ คน ผู้ถือหนังสือ (ของใครไม่
 ปราบกฏ แต่คงเป็นข้าราชการไทยที่รักษาปลายแดน) กับหนังสือพะม่า
 เขียนกระดาศจีนได้กตองไม้ (ไม้) ถูกลงหาดชน ๑ กำมะหยชช ๑
 เข้ามา ให้ขุนบงวาทตามพนักงานแปลออกเป็นคำไทยว่า

ข้าพเจ้าอุบายกองผู้หาดานให้มาถึงตุงท่าน เจ้าพระยามหาโยธารา-
 มณญาชบด ศรัพชยรณรงค ด้วยเจ้าแห่งเราผู้เป็นเชอวงค์มหาตมมค
 ราชมาแต่พระไอยกา พระไอยกั ทรงทศธรรม ๑๐ ประการ อปรีหา
 นยธรรม ๗ ประการ ทรงธรรมสังคหะ ๕ ประการมิได้ขาดปรารถนา
 เป็นมหาตมโพธิ จะให้เป็นประโยชน์แก่พระค้ำดาประการหนึ่ง จะ
 ให้เป็นประโยชน์แก่อาณาประชาราษฎรทั้งปวง มีอดดาหะตำรมิได้
 ขาด อหงเมืองชญญวด เมืองรามวด เมืองทวาราวดี เมืองเมฆวด
 เป็นเมืองขอบชณทเด้มา ทราบไปถึงกรุงจีน พระเจ้ากรุงจีนแต่งบุตร
 หยง ๓ คนกับเครื่องรัตนบรรณาการมาถวายเป็นมิตรกัน และ
 เมืองเว้ดาดแต่งบุตรหยง ๕ คนกับเครื่องรัตนบรรณาการ ๗ ประการ
 มาถวายเป็นมิตรกัน แดงเจ้าภูเขาเงินนาเอาบุตรหยง ๒ คนกับเครื่อง
 รัตนบรรณาการ ๗ ประการมาถวายขอเป็นชา แต่กรุงศรีอยุธยา
 ไม่เหมือนเมืองทงปวง หาได้มาเป็นสะพานเงินสะพานทองไปมาเป็น

มิตรกันไม่ ด้วยเหตุว่าพระยาภาวดี (เมืองเชียงใหม่) กระทำดุจดัง
 โจรผู้ร้ายมิได้ปราณี เวไนยสัตว์ ทงปวง ในต่งล้าร บัจจุบัน ตกเดือนยยง
 ส้มแดงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาให้ทาดายบ้านเด็กเมืองน้อย (พระ) เจ้า
 อังวะปรึกษาด้วยนายทพนายกอง พร้อมกันจะให้ห้องแซะฝ้ายหน้าเจ้า
 เมืองพระชน เจ้าเมืองปะเย เจ้าเมืองพะดัม เจ้าเมืองคองอ เจ้าเมือง
 พระกัม (พุกาม) ผู้บุตร เจ้าเมืองสะแกงผู้หลาน เจ้าอังวะจะยกกองทัพ
 เขามาตเอากรุงศรีอยุธยา เมืองเชียงใหม่ และอินแซะฝ้ายหน้ากับเจ้า
 เมืองพระชน เจ้าเมืองปะเย เจ้าเมืองพะดัม เจ้าเมืองคองอ เจ้าเมือง
 พระกัม เจ้าเมืองสะแกง ทูลเจ้าอังวะว่าจะตเมืองเชียงใหม่ เมืองนคร
 (ลำปาง) จับเอาตวงพระยาเชียงใหม่ พระยานคร (กำไ้ม) ๒ คนพี่น้อง
 ก่อนจะเกณฑ์ให้อังแซะวุ่นเป็นกองหน้าหาพาเจ้าผู้หลานทุดห้ามไว้เพื่อจะ
 ให้เป็นประ โยชนแก่ พระผู้เป็นเจ้า มิให้ฝูงสัตว์ทงปวงทนทุกขเวทนาเพื่อ
 จะให้เป็นทางพระราชไมตรีกันจงได้ เจ้าอังวะจึงให้เด็กกองทัพเลย

และเมื่อปีมะเมีย (จุล) ศักราช ๑๓๖๐ ปี (พ.ศ. ๒๓๕๐) เดือน ๕
 แรมค่ำ ๑ จับชาวเจ้าไต (ที่เมืองเชียงใหม่) ดั่งตงมาณเดือน
 ๖ ชน ๘ ค่ำ ถึงกรุงให้เจ้าชาวเจ้าใจ แลดูอยู่ประมาณเดือนหนึ่งสอง
 เดือนให้ชาวเจ้าเขาไปเฝ้า ครัดถามชาวเจ้าว่าณ เมืององวะนนชาว
 ปตา บินใหญ่ บินน้อย ผู้คน กระสันคินประต้อมมากน้อยเท่าใด แลดู
 ถามว่าเจ้าเมืองมตะไซให้สัตว์เวสอถอหนึ่งล่อเข้ามา (ยังกรุงเทพฯ)
 ชาวเจ้าไตกราบทูลพระกรุณาตามลัตยตามจริง ทรงพระกรุณาตพระ
 ทยนกตรัดว่า ถาเมืององวะกบกรุง (ศรีอยุธยา) เป็นทางพระราช

ไมตรีกันแล้ว จะปล่อยให้ข้าพเจ้ากลับออกไป แต่ผู้มีไต่หาข้าพเจ้าเข้าไป
 ไปอีกห้ามได้ ข้าพเจ้าต้องพินิจนาจอองจำอยู่ ๓ ปีเศษ ด้วยเจ้าองวะมบอ
 เงิน บ่อทอง บ่อโคบาย สรรพรัตนบ่อทองปวง ข้าพเจ้าจึงหนีไปได้ ณ
 ศักราช ๑๑๖๓ เดือน ๖ วัน ๘ ค่ำ ข้าพเจ้าไปถึงเมืององวะ ใ้ชื่อว่าข้าพเจ้า
 ผู้หลานจะทนนพินิจนาจอองจำไม่ได้จึงหนีหนีห้ามได้ข้าพเจ้าเห็นว่า ๒ พระ
 นครเป็นเล่ห์นค้กกันอยู่ ไพรีฟ้าประชากรจะได้ความทุกข์ยากลำบาก
 เพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่พระค้ำฉานาประการหนึ่ง แก่พระผู้เป็นเจ้าประ
 การหนึ่งแก่สัตว์ทงปวงประการหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงไปทงจำ ครนข้าพเจ้า
 ไปถึงแล้ว เจ้าเมืองและทะเลแควทหารทงปวงอาดำว่าจะยกกองทัพเข้า
 มาตเอากรุงเมืองเชียงใหม่ ข้าพเจ้าไม่คิดแก่ชีวิตจึงทุดห้าม เจ้าองวะ
 ทรงทศพิชราชธรรมทรงพระบัญชาให้งดไว้มิให้ ๒ พระนครเป็นค้กกัน
 จึงพระราชทานเครื่องยศให้ราชาจอมหงลงมาตงอยู่เมืองป เมืองลำท
 เมืองฝาง ราชาจอมหงจึงรับจะเดินทาง (ไมตรีกับ) เชียงใหม่ ราชา
 จอมหงลงมาตงเมืองลำทแล้ว จึงแต่งให้คน ๗๐ กับเครื่องบรรณาการ
 ถอดหนังสือเข้ามาตงเมืองเชียงใหม่ แล้วเจ้าเมืองเชียงใหม่ดีใจรับเดยง
 ด แล้วว่าจะตงมาแจ้งแก่ท่านเสนาบดีก่อน พระยาภาวดีจึงแต่งให้คน
 เมืองเชียงใหม่ ๓๐๐ คน คนใช้ราชาจอมหง ๑๐ คนให้กลับไปบอกแก่
 ราชาจอมหง ให้ราชาจอมหงทุดเจ้าองวะอย่าให้มค้กยกมาได้ แล้ว
 พระยาภาวดีตงมากราบเรียนแก่ท่านเสนาบดี ณ กรุง จะให้แต่งช้าง
 ๕๐ กับเครื่องราชบรรณาการไปถวาย จึงจะให้คนใช้ราชาจอมหง ๖๐
 นนกลับออกไปทเดียว ได้ให้ความลค้กกันไว้อย่างนแล้ว ราชาจอมหง

กตงอยู่ในทานัง ดั้ง ปริจจาคัง ประพฤติอยู่ในธรรม ๓๐ ประการ
 คงอยู่ในสังกหกรรม ๔ ประการ และปริหานยกรรม ๗ ประการ เป็น
 คนดชาพเจ้าผู้ปรารถนาดีมีมาดีมีโพธิ หาได้ตั้งกายคุประตหอรบระวง
 ระใดไม่ และพระยากาวัดะไม่เป็นกรรมมใดคงอยู่ในความดีคย หากคตถ
 ประโยชนทานผู้เป็นเจ้าและไพร่ฟ้าประชากรไม่ ไม่นับถือพระคำสอนทำ
 เหมือนหนงกะหริยงตะวาทาถือพระไตรสรณคมน์ไม่ เป็นคนชั่วช้า นอง
 พระยากาวัดะ นองพระยานคร กบรพตเป็นอนมามากมาถทอยราชา
 จอมหง ๆ ออกคอรบชบตั้งเดยงคโดยค แต่วดวงจับเอาควราชาจอม
 หงกับบุตรภรรยาและไพร่พตเมืองมาเดยบาง กวาดได้เอามาเป็นอน
 มาก แต่วให้จุดเผาบ้านเผาเมืองเลยต้น และพระยากาวัดะกระทำคความ
 ชวครงนเห็น ๒ พระนครจะเป็นชาคักกนหาคความคชไม พระเจ้า
 องวะโกรรคเคองอยนน พอเมืองจอพะกน (หมายว่าเมืองคตงเกย) เอา
 นองดำว ๒ คนกับเครื่องรัตนบรรณาการไปถวายเป็นจะขอคเอากรง
 เวยงจนทร เมืองเซยงใหม่ มาถวายเป็นจะขอคเอากรง
 คนเขามาถททานผู้คตงกอน เจ้าองวะจึงให้เมืองจอพะกนคได้ จึงให้
 พระยาไชย มะคาคมเซน มะคาคัมปาย มะคาคอกเป็น มะคาคอง ผู้
 หลานเจ้าพระยามหาโยธาให้ถอหนงคตงเข้ามา ให้ชวยทะนบบำรุงให้ได้
 เป็นทางพระราชไมคตกรกน ให้คตคทงปวงอยเย็นเป็นคช ให้ปริกษา
 ทานอกรรมหาเส่นาบคแต่ และคนชงเขามาหนอยาให้อยช่า ให้แต่ง
 คนกับหนงคตงมาให้แจ้งควย ชาวเจ้าจะได้ปริกษาเส่นาบคแต่จะคตง
 ชนกราบทตเจ้าองวะให้แจ้ง มาแต่องวะ ณจนชน ๘ ค้า เดือน ๘ (ปี
 จอ จิตวาคก จุตคักราช ๑๑๖๔)

หนังสือเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ตอบอุบาคอง

หนังสือเจ้าพระยามหาโยธานราธิบดีศรีพิไชยณรงค์ มาถึงอุบา
 กองผู้หลาน ด้วยหนังสือแต่งตั้งให้พระยาไชย มะค้ำคนเซน มะค้ำออก
 เป็น มะค้ำเถิง ผู้หลานเรามาถึงเราหนได้แจ้งทุกประการแล้ว เจ้าผู้
 หลานเราก็คือลูกไทย แต่หากว่าพดิดไปอยู่เมืองพะม่าแต่เดกเจ้าองวะ
 ไมรู กตงเจ้าเดยงเจ้าเบ็นขุนนาง ให้เบ็นนายทพนายกองยกมาคเมือง
 เชียงใหม่ด้วยอินแชะห่อน กตงทพจับได้ เจ่งว่าเบ็นไทยเจ่งตั้งดงมา ณ
 กรุง คัมเดจพระพุทชเจ้าอยหวทรงพระกรุณาให้ลัษถามรู้ว่าเบ็นลูก
 ไทยจริง อยบานบางแค มารดาพชายแตะนองชายญาตกยงอย ทเบ็นชา
 ทุดระอองชดพระบาทกมบาง จึงให้หาเจ้าเขาไปหน้าพระทงให้ด้าบาน
 คองถวาย แตะจรลัษถามราชการเมืององวะ เจ้ากราบทุดถวนถกจาคา
 พะมานายทพนายกองทงปวง เห็นเบ็นลัษจรตจงทรงพระเมตตาพระราช
 ทานเลื่อผาเงนตรามให้ชดล้นนอคอยาก แตะชงเจ้าผู้หลานเราว่าคอง
 พนชนาอยถิง ๓ บิเค็ชหันมาไตนนคแจงอยแกใจตวยกนแตะว แตะชอชง
 เจ้าลัษจรลัษญชกยงเจ้า องวะจาเบ็น เซอวงศัมหา ลัษมคมาแต่พระไอย
 กาพระไอยก ว่าทรงทศพัชราชธรรมมบุญลัษมการมากนน เนอคจาม
 ทงนจะเบ็นประการใดตงกยอสมรูเห็นมาแต่กอนลัษ

อนง ชงจวราชาจอมหงทุดรับคองเจ้าองวะจะให้กรุงศรัอยชยา
 กบกรุงองวะเบ็นลัษจรรณบถพเคยวกน จึงแตะคน ๓๐ ให้ถอหนังสือ
 จาเรญพระราชไมศรทางเมืองเชียงใหม่นั้น พระยาเชียงใหม้แตะถงอย

หาเชื้อไม้ ดวยเหตุว่ากองทัพองจะยกมาตเมืองนคร เมืองเชียงใหม่
 หตายครงมาแล้ว จึงให้ไปจับเอาตัวราชาจอมหงตงมาถาม ราชา
 จอมหงแจ่งเนอความว่่า เจ้าองจะให้มาตงมน ณ เมืองตาดต้องต่มคน
 ทำไร่นาสองปีสามปี ไตสะเบียงอาหารแล้วจะยกมาตเมืองเชียงใหม่
 เมืองกรง ราชาจอมหงให้การมนคงอยตงน และชงว่่าเจ้าองจะโกรช
 จะยกมาตเมืองกรงเมืองเชียงใหม่หตานทานทุตห้ามไวไตนน ตุงมคความ
 ยนคนท

อนง ชงว่่าเจ้าเมืองจอพะกันแตงน้องสาว ๒ คนไปตวายเจ้า
 องจะขออาสาจะคเอาเมืองกรง เมืองเวียงจันทร์ เมืองเชียงใหม่ นน
 เนอความชอนเทจจรงประการไต ตุงกแจ่งอยไนค้ำ ให้การอายต้งรงมะน
 พระมาเล็รจต่นทุกประการแล้ว ส่มเตจพระพุทชเจ้าอยหวัแห่งเราให้พระ
 เจานากกณเป็นพระราชบุตรบุญธรรมยกกองทพบก ๑๐ หมน กองทพ
 เรอ ๑๐ หมน ไปคไตเมืองเวแต ณ เดือน ๒ แล้วยกไปคเมืองจอพะกัน
 (เห็นจะเป็นเมืองตงเกย) แต ณ เดือน ๘ ปีจอจตวาคัก พระเจานากก
 จบไตวงก เจ้าเมืองจอพะกัน วงเตรค เจ้าเมืองเว งยเยยว งยหยอง
 ชนนางผู้ใหญ่ กบญาควงคเจ้าเมืองจอพะกันเจ้าเมืองเว ประหารชจต
 เตยสนแล้ว ยงหตงพุดอยณะนเตา ตงมรทจะเอาเนอความชนกราย
 เรยนแกทานอกรรมหาเส่นาชบคเต แตทวาคคตงค้ำหตานทานทไตเจรจา
 กนไว จึงเอาชนกรายเรยนแกทานอกรรมหาเส่นาชบค ๗ เห็นหน่งส้อก
 ชนกนขมสรวตอย แล้วว่่าเหตุไตอวากองไปตงองจะแล้วกตบวาคตงน
 มาเกำ ไมรทจะนำเอาชนบงคมทุตส่มเตจพระพุทชเจ้าอยหวัไต หน่ง

ตั้งมาถึงเจ้าพระยามหาโยธา ก็ให้เจ้าพระยามหาโยธา คอบไปถึง หาดาน
 เถิด แต่ซึ่งพระยาไชย มะคำคนเซน มะคำดมปลาย มะคำออกเป็น มะคำ
 เกิง มานน ก็ให้เลี้ยงดตามธรรมเนียมอย่าให้อดอยาก ทำนอกรรมหา
 เต็นหาชบดวางดงน ดงทานมรทจะคดประการใดเคย พอดงบ้วยหาเดือน
 หกเดือนจงคองชಾಯุ คอคตายบ้วยแตรวจได้เรียนแก่ท่านอกรรมหา
 เต็นหาชบด ให้พระยาไชยรามณูมชอกดบมา ซึ่งหาดานทานมหนงตั้งมา
 ถึงดงดงนดงแทบจะไดผลดด้วย

หนงตั้งมาณวนเสาร์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ จตุศักราช ๑๑๒๕ ปี

กุนเบญจศก (พ.ศ. ๒๓๕๖)

มอณูมชอกดอหนงตั้งมานน รับตั้งให้เอาเตอให้เจ้าพระยามหา
 โยธาเอาไปให้นายใหญ่เตอ โบก นายกอง ๓ คนแพรกระบวนจันไฟร์ ๕
 คนเตอดามะดากา

วิจารณ์

หนงตั้งออบากองณะบบนแต่งให้คนถอมมาเบนหตกฐาน ผดกับ
 หนงตั้งเจ้าเมืองเมาระตะมะซึ่งเบนแต่ให้เอามาบักไวทชายแดน เพราะ
 ทจริงเบนหนงตั้งอริฐฐาตพะมามาถึงรัฐฐาตไทยเบนแต่ให้ออบากองเบน
 เจ้าของหนงตั้งเขียนมาตงเจ้าพระยามหาโยธาเพอความดะดวกในกรณีย
 ทมจคหมายนน จคหมายทเจ้าพระยามหาโยธาคอบกเบนเซ่นเตยวกัน
 อธิบายมตเหตุทริฐฐาตพะมาให้ออบากองมจคหมายณะบบน จจะ
 คองเตาเวองยอนชนไปหนอย คือในส่มยเมอพะมาตใดกรงศ์ร้อยชยา
 นน บรรดาเมืองในมณฑลพายัพเบนของพะมา ๆ ตงชاهدวงมา

ปกครองอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่และเมืองเชียงแสน (ตั้งเดิมาแต่ที่ว่า
 พระยาเจ็งเคยเป็นข้าหลวงของพะม่ายกเมืองเชียงแสน) ไซ้แต่เท่านั้น
 เมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทร์ ก็เป็นประเทศราช ขึ้นแก่พะมา
 ถึงสมัยรัชชกาล กรุงธนบุรี ได้เมืองเชียงใหม่และได้เมืองอื่น ๆ ใน
 มณฑลพายัพ กับทั้งได้เมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทร์มาเป็น
 ของไทยหมด ยิ่งคงเป็นของพะมาอยู่แต่เมืองเชียงแสนเมืองเดียวถึง
 รัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้าอังวะ (ปะดุง) หมายจะปราบ
 ปราบเมืองไทยแต่มารบแพ้ไทยไปทั้ง ๒ ครั้ง ถึงความคิดที่จะตั้งกรุงเทพ
 แดียงเสียตายหัวเมืองในมณฑลพายัพ ด้วยอยู่ต่อแดนเมืองไทยใหญ่
 ของพะมา เห็นว่าพอจะตั้งเอาคนไปได้ จึงแต่งให้กองทัพยกมาตีเมือง
 เชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ ครองหนง ก็แพกลับไปถึง พ.ศ. ๒๓๔๐ จึง
 ให้มาตีเมืองเชียงใหม่อีกครั้งหนง กองทัพพะมาทยกมาครั้งนอกแะ
 หัวเป็นแม่ทัพใหญ่ จัดระบวนทัพยกมาเป็น ๗ กองพล ตัวอุบากอง
 ผู้คุมจดหมายได้เน่นนายพลคุมมากอง ๑ พระเจ้าเชียงใหม่ (กาวิละ)
 ตั้งรักษาเมืองมณฑล กองทัพพะมาได้แต่ตั้งล้อมเมืองเชียงใหม่ไว้
 ครองหนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้กรมพระราช
 วงษ์วรดีถานมังกดเป็นจอมพลยกกองทัพขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แต่
 เมื่อเสด็จไปถึงเมืองเถนประชวรตง จึงโปรดให้กรมพระราชวังหลัง
 เสด็จขึ้นไปบัญชาการศึกแทนพระองค์ ตักกองทัพพะมาแตกยับเยิน ไทย
 จับได้ตัวอุบากองในกรุงหนง แดงเดยขึ้นไปตีได้เมืองเชียงแสนยับได้
 พะมาไปไปจากมณฑลพายัพได้หมดแต่หนมา แต่พระเจ้าอังวะยังไม่

เชอถอ พงเห็นไตในคำตอบของเจ้าพระยามหาโยธาว่า "ไม่เห็นควรจะ
นำความตามจดหมายของอุบากองชนกราบบังคมทูล" แต่ด้านวน
หนังสือใช้กับต่างประเทศแต่โบราณหมายความว่า "ไม่รับ" เท่านั้น.

คราจนจะว่าด้วยตัวอุบากองต่อไป อุบากองคนหนัดเหมือนไทย
เราจะเคยรู้จักชอกันโดยมาก ด้วยเหตุเป็นผู้นำคารายนตยาตรา ซึ่ง
เรียกกันว่า "ยนต์อุบากอง" มาสอนไว้ และยังมีคนเชอถออยู่ไม่
น้อย เรื่องประวัติของอุบากองทราบกันมาแต่ก่อนว่าเป็นนายทัพพะมา
คน ๑ ซึ่งไทยจับได้จำไว้ในคุก และในเวลาทศตศุกอยู่นนอุบากองสอน
คารายนตยาตราให้แก่เพื่อนนักโทษ ต่อมาอุบากองสามารถหนีออก
จากคุกกลับไปบ้านเมืองได้ คนจึงนับถอยนต์อุบากองกันแพร่หลาย ใน
หนังสือ ๒ ระบบทพมพครรงนปรากฏเรื่องประวัติอุบากองพิศดาร และ
มีข้อความแปลกประหลาดที่ไม่เคยได้ยินมาแต่ก่อนหลายข้อ เป็นต้นว่า
อุบากองเกิดในเมืองไทยแต่แม่เป็นไทย ทงแม่และพี่น้องยังอยู่ในเมือง
ไทยเมื่อรัชกาลที่ ๑ ชะรอยพ่อจะเป็นมอญจึงเขากับเจ้าพระยามหาโยธา
ได้สนิท เริ่มเรื่องประวัติเมื่อได้ยกกรุงศรีอยุธยาครอบครองแตกกระจัด
พตตพราย พ่อถูกพระม้ายกออกไปเป็นชะเดย อุบากองคิดพ่อไปแต่ยัง
เด็ก ไปเติบโตใหญ่ได้รับความอบรมในเมืองพะม่า เป็ดยนชอเป็นพะม่า
แล้วเขารบราชการ เห็นจะเป็นคนฉลาดและมีความสามารถ จึงได้ติด
มยศเป็นอย่างนายพตคุม กองทัพเขามาตเมืองเชียงใหม่ เป็นเหตุให้ไทย
จับได้ เมื่อเอาตัวตงมาตงกรุงเทพฯ เป็นแต่ต้องจำคุกไว้ พระบาทม
เดจพระพุทชยอดฟ้าจุฬาโลกทรงทราบว่ อุบากองเป็นตูกไทยไปได้เป็น

ขุนนางนายทัพพะมา จึงโปรดฯ ให้คุมตัวเข้าไปเฝ้า ดำรัสซักไซ้ไต่
 ถามการงานต่าง ๆ ในเมืองพะมา คือนนอบน้อมจงตองตดกุก จะเป็น
 เพราะเหตุใดก็ไม่ อยากกล่าว ทงในจดหมายอบากอง และจดหมาย เจ้า
 พระยามหาโยธา แต่เห็นพอจะคาดเคาเงอนไต่ ว่าคงเป็นเพราะอบากอง
 อวดวิชาอาคมมีคนเชอถอมากชน จะกตายเบนมูวเค็ชให้เกดตาบากจง
 โปรดให้เอาไปจำคุกไว้ คตองตดกุกอยู่ดัก ๒ ปีจ้งหนีไปไต่ อบากอง
 แยมในจดหมายให้เขาใจว่าเพราะเดียดนบน เมอกดบไปถิงเมืองพะมา
 กคงไต่รับราชการอก เสนาบคพะมาจ้งให้เป็นมหมงดอมา.

ทในจดหมายอบากองกับ เจ้าพระยามหาโยธา เรยกกันว่าดง และ
 หदानน มีใช้หมายควาเป็นญาติกันเชนนนจรง ใช้คำเป็นญาติ
 เชนนนเป็นด้านวนเขียนหนังสือไวทางไมตรีตามแบบโบราณ แม้พระ-
 เจ้าแผ่นดินต่างประเทศมีพระราชดำด้นถงกัน ก็เรยกกันว่าพวนาง ม
 ปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารหลายแห่ง.

ในดำดบดักุดคชเด้นี้ว่า เจ้าพระยามหาโยธา (เจ้ง) มีบุตรชาย
 ๕ คน คนที่ ๑ เกดในเมืองมอญชื่อว่ “ตะโตด” (แปลว่าพอน้อย)
 ตามบิดาเขามาอยู่เมืองไทยไต่เป็นทพระยาเกยรต ด้นนษฐานว่าไต่เป็น
 เมอบดาไต่เดอนทชนเป็นพระยามหาโยธาในรัชชกาดที่ ๑ ปรากฏประวค
 เพียงเทานน, บุตรคนที่ ๒ เกดทเมืองเซียงแถ่นมารดาเป็นไทยมคกค
 เป็นเจ้าชาวเมืองนน บุตรจ้งมคกคเป็นเจ้าตามมารดาไต่ชอเจ้าชมภ มี
 ลูกหลานดบดักุดมาในมณฑลพายัพจงบคิน, บุตรคนที่ ๓ เกดในเมือง
 มอญชื่อ “ทอเวยะ” (แปลว่าทองชน) ตามบิดาเขามาอยู่เมืองไทย

ไต่เป็นเจ้าพระยามหาโยธาคนที่ ๒ ด้วยทรงคุณพิเศษชนชอปรากฏเรื่อง
พงศาวดาร และเป็นคนสำคัญในลัทธิคชเสนี ณ บดิน, บุตรคนที่ ๔
เห็นจะเกิดในกรุงธนบุรีชอ "ทอมา" (แปลว่าทองมา) เรื่อง
ประวัติปรากฏแต่ว่า ไต่เป็นผู้ว่าราชการเมืองนครเขื่อนขันธ์ (เมือง
พระประแดงบดิน) แรกตั้งเมื่อรัชชกาลที่ ๒ เพราะโปรดให้มอญ
พวกพระยาเจ่งย้ายลงไปตั้งภูมิตาเนาที่ปากดัดรักษาเมืองนน, บุตรคน
ที่ ๕ เกิดในกรุงธนบุรีชอวัน ไต่เป็นทพระยาพระรามในกองมอญ เห็น
จะเป็นในรัชชกาลที่ ๓

ในบุคคลชนต้นลัทธิคชเสนีเป็นบุรุษพิเศษ ซึ่งมีเรื่องประวัติ
ปรากฏในพงศาวดาร ๒ คน คือ เจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) คน ๑,
กับเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) อีกคน ๑. เรื่องประวัติของ
เจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ไต่กล่าวมาแต่
ประวัติของเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ต่อไป เรื่องประวัติตอน
ก่อนเป็นพระยามหาโยธา มีแต่คำบอกเล่ากันสืบมาว่าเกิดในเมืองมอญ
และเข้ามาอยู่เมืองไทยพร้อมกับเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ผู้บิดา
ตั้งแต่อายุพอรุ่นหนุ่ม แตนต้องใช้ความสนนินษฐานต่อไปว่าเพราะมา
แต่ยงเป็นเด็กหนุ่ม จึงสามารถเรียนรูภาษาและขนบธรรมเนียมไทย
ว่องไวกว่าพวกมอญที่เป็นชนผู้ใหญ่ เป็นเหตุให้เข้ากับไทยได้สนิท
สนม ดังปรากฏในเรื่องประวัติข้างตอนหลัง และคงได้ถวายตัว
เป็นมหาดเล็กในรัชชกาลที่ ๑ ราวเมื่อบิดาไต่เป็นทพระยามหาโยธา โดย
ฐานที่เป็นบุตร ข้าราชการผู้ใหญ่ ตอนนั้นต้องใช้ความ สนนินษฐาน

ค่อยไปอีกว่า เพราะมอญนั้นเป็นคนฉลาดและเคียวราชการในราช
 ดำนัก น่าจะได้เป็นขุนนางทางกรมฝ่ายไทย เช่นเป็นหุ้มแพร มหา
 เด็กเป็นต้น ทำนองเดียวกับพระยารามัญวงศ์จักรมอญได้เคยเป็น
 หองบาเรอภาคครุฑกรุงศรีอยุธยา จนมียศถึงชนหุดวงหรือชนพระ
 แดง จึงเลื่อนไปตำแหน่งสูงในกรมกองมอญ เช่นเป็นพระยาเกษร
 หรือพระยาพระรามช่วยบิดาเมอแกชรา เพราะฉะนั้น เมอเจ้าพระยา
 มหาโยธา (เจ่ง) ถึงอัสัญกรรมจึงได้เป็นที่พระยามหาโยธาแทนบิดา
 ชื่อพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) แรกปรากฏในหนังสือพงศาวดาร
 รัชชกาลที่ ๒ ว่า เมอ พ.ศ. ๒๓๖๓ ได้ข่าวว่าพะม่าเตรียมกองทัพจะยก
 มาตีเมืองไทย แต่ยังไม่รู้แน่ว่าจะยกมาทางไหนบ้าง พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงโปรดให้เกณฑ์กองทัพไปตั้งขัดตาทัพ
 อยู่ตามทางสำคัญที่พะม่าอาจจะยกเข้ามา ครั้นนั้นโปรดให้พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมออย่างดำรงพระยศเป็นพระเจ้าตากยาเธอ
 กรมหมื่นเจษฎาบดินทร เสด็จเป็นจอมพลไปตั้งขัดตาทัพอยู่ที่เมือง
 กาญจนบุรีกับทัพพะม่าที่จะยกเข้ามาทางด้านพระเจดีย์ ๓ องค์ พระยา
 มหาโยธา (ทอเรียะ) ได้คุมกองมอญเป็นนายทัพหน้าของพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อญทางเมืองพะม่าเกิดเหตุซึ่งราชสมบัติ
 กันหาได้ยกกองทัพมาไม่

ต่อมาปรากฏชื่อพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ในหนังสือพง
 ศาวดารรัชชกาลที่ ๓ อีกตอนหนึ่ง เมออังกฤษเกิดรบกับพะม่าครั้งแรก
 ใน พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤษมาชวนไทยให้เป็นสัมพันธมิตรช่วยกันตีเมือง

พระมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับทางไมตรีอังกฤษ
 โปรดให้กองทัพไทยยกไปช่วยตีเมืองพระมา ๒ ทาง โปรดให้พระยา
 มหาโยธา (ทอเรียะ) ซึ่งได้เดอนยศเป็นเจ้าพระยาในครั้งนั้น เป็น
 แม่ทัพยกไปทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์ เพื่อดูหัวเมืองมอญของพระมา
 ทางทะเลโปรดให้พระยาชุมพร (ชุย) เป็นแม่ทัพเรือยกจากเมือง
 มลฉวันไปตีเมืองมะริด เมืองตะนาวศรีและเมืองตะวาย แต่เมื่อกอง
 กองทัพไทยยกออกไปถึง อังกฤษได้เมืองเมาะตะมะกับเมืองตะวาย
 เมืองมะริดเสียแล้ว เพราะพวกชาวเมืองเหล่านั้นไม่ต่อสู้อังกฤษด้วย
 เกิดขัดขังพระมา อังกฤษจึงให้นายทหารมาประจำรักษาเมืองอยู่ เจ้าพระ
 ยามหาโยธา (ทอเรียะ) ยกกองทัพออกไปตั้งอยู่ที่เมืองเตรน อันเป็น
 เมืองเดิมของด้กุด เกิดยกด้อมพวกมอญเข้าดวยกองทัพไทยเป็นอันมาก
 ยงมทนที่จะยกขึ้นไปเมืองเมาะตะมะตามประสงค์ของอังกฤษ เผอิญมี
 เหตุเกิดขึ้นทางกองทัพเรือของพระยาชุมพร (ชุย) เพราะพระยาชุมพรไป
 กวาดผู้คนชาวเมืองตะวายและเมืองมะริดเอาไปเป็นชะเลยบรรทุกเรือมา
 นายทหารอังกฤษรักษาเมืองมะริดห้ามไม่ให้ไป อังกฤษจึงเอาเรือขึ้น
 ออกได้ยิงจับเรือในกองทัพพระยาชุมพรไปได้หลายลำ ชาวทราบมาถึง
 กรุงเทพฯ ไม่เข้าใจว่าเหตุใดเมื่ออังกฤษชวนให้ไทยไปช่วยตีเมืองพระมา
 แล้วกลับยิงเอากองทัพไทย จึงโปรดให้เรียกทั้งกองทัพเจ้าพระยามหา
 โยธาและกองทัพพระยาชุมพรกลับมาหมด ฝ่ายอังกฤษตั้งนายพันเอก
 เฮนรีเบอนท์ให้เป็นทูตเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ให้ชัดเจนว่าพวกราชทูตชาว
 เมืองตะวายและเมืองมะริดมิได้เป็นข้าศึก เพราะได้อ่อนน้อมต่ออังกฤษ

แล้วพระยาชุมพรไม่มั่งคั่งที่จะกวาดเอามาเป็นชะเตย อังกฤษได้แข็งแรง
 ห้ามปรามแต่นายเรือไทยก็รับว่าจะปล่อยแถวดอบพาคัรวหันมา จึงต้อง
 ติดตามเอาพวกคัรวกันไป เกิดเหตุด้วยความเข้าใจผิดกัน อังกฤษมิได้
 คิดร้ายต่อไทย ขอให้กองทัพยกออกไปช่วยตีเมืองพะม่าอย่างคกตง
 กันไว้แต่เดิม เวदानนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้ทรงทราบจาก
 เจ้าพระยามหาโยธาว่าพวกมอญตามหัวเมืองต่างๆมีครุจะมาเป็นเมือง
 ชนไทยโดยมาก ถ้ามีกองทัพใหญ่ยกออกไปตีเมืองพะม่า พวกมอญ
 ทางหัวเมืองฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองเมาะตะมะลงมาจนถึงเมืองทะวายและ
 เมืองมะริด ก็คงมีครุมาเป็นเมืองชนไทยทั้งหมด ทรงพระราชดำริ
 เห็นชอบด้วย ถึง พ.ศ. ๒๓๖๘ จึงโปรดให้เกณฑ์กองทัพใหญ่ ให้เจ้า
 พระยามหาโยธาคุมพล ๓๐๐๐๐ เป็นแม่ทัพหน้ายกออกไปเมืองมอญก่อน
 และโปรดให้กรมพระราชวังบวรฯ เป็นจอมพลเสด็จไปตั้งกองทัพหลวง
 อยู่ปากแพรงแขวงเมืองกาญจนบุรีคอยเวदानันต์สมควรจะยกตามออกไป
 ได้บอกแก่อังกฤษว่าโดยดำพังไทยรับจะตีแดนพะม่าข้างฝ่ายตะวันออก
 ออกขึ้นไปทางเมืองหงสาวดีจนถึงตองอู ให้อังกฤษมอบหัวเมืองมอญ
 ในทางที่กองทัพไทยจะยกไปให้อยู่ในบังคับบัญชาของกองทัพ จะได้
 ทำการรบพุ่งได้โดยสะดวก ก็ในเวदानนอังกฤษได้ตั้งอยู่เมืองย่างกุ้ง
 รบพุ่งกับพะม่ามากกว่านี้แล้ว ตได้หัวเมืองพะม่าทางแม่น้ำเอราวดีขึ้น
 ไปจนถึงเมืองแปร แน่ใจว่าจะชนะพะม่า จึงเริ่มคิดอ่านว่าเมื่อชนะ
 แล้วจะจัดวางระเบียบการทางเมืองพะม่าต่อไปอย่างไร อังกฤษหวังจะ
 ให้ได้ผลประโยชน์ในการค้าขายโดยมีตอง ตำบลในการปกครองบ้าน

เมืองชนแรกจึงคิดจะรวมหัวเมืองมอญทั้งปวงกตมตงประเทศรามัญ มี
 พระยาหงส์าวตปกครองอยู่ในความป้องกันของอังกฤษ และจะตั้ง
 สถานการคาท เมืองมะริด กับเมือง เมาะตะมะ เหนือเป็น ระยะกับ สถานท
 เกาะบีนัง และจะเอาเมืองยะไข่กับเมืองอื่น ๆ ที่อยู่ระหว่างเมืองพะม่า
 กับอินเดียไปเป็นอังกฤษให้หมด แต่ความคิดที่จะตั้งรามัญประเทศมี
 ขัดข้อง ด้วยจะหาตัวปกครองเมืองไม่ได้ เพราะเชื่อด้ายพระยาหงส์าวต
 แดกอนหมดตัวแล้ว อังกฤษได้รบหาตัวพระยามอญที่มีผู้นับถือมาก
 ได้ความว่าในเวदानน พวกมอญ นิยมนับถือ เจ้าพระยามหาโยธา (ทอ-
 เรียะ) ยิ่งกว่าใคร ๆ หมด ปรากฏว่าอังกฤษแต่งด้ายให้มาทาบตาม
 แดเจ้าพระยามหาโยธาไม่เดินด้วย จะเป็นเพราะเหตุนี้หรือเหตุอื่นก็เป็น
 ได้ อังกฤษจึงเปลี่ยนความคิดเป็นจะเอาเมืองมอญฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมือง
 เมาะตะมาตงมาเป็นเมืองชนของอังกฤษ จะยกเมืองทะวายกับเมือง
 ตะนาวศรีซึ่งอยู่ตอนหลังเมืองมะริดให้แก่ไทย จึงไม่ยอมมอบหัวเมือง
 มอญฝ่ายใต้ให้แก่ไทยตามประสงค์ แต่เมื่อกองทัพเจ้าพระยามหาโยธา
 ออกไปตั้งอยู่ที่เมืองเตรนนน มหาอุจนะพมาซึ่งเคยเป็นชาวหลวง
 ปกครองหัวเมืองมอญฝ่ายใต้หนอังกฤษขนไปอยู่ที่เมืองสะเทม รวบ
 รวมกำลังได้มากจะยกตงมาตเมืองเมาะตะคน อังกฤษมีกำลังรักษา
 เมืองอยู่น้อย ให้มาเร่งกองทัพเจ้าพระยามหาโยธาให้ยกขึ้นไปช่วย
 รักษาเมืองเมาะตะมะ เจ้าพระยามหาโยธาให้กองทัพหน้ายกไปก่อนราว
 ๓๐๐๐ คน ไปถึงพอกันเวตามะหาอุจนะตเข้ามาได้ถึงชานเมืองเมาะตะมะ
 กองทัพไทยเข้าสู้รบตทพมหาอุจนะแตกพ่ายไปรักษาเมือง เมาะตะมะไว้

ได้ เจ้าพระยามหาโยธาได้รับความชอบใจของอังกฤษทไปช่วยรบครั้ง
 นั้น แต่ไม่ขึ้นไปจากเมืองเตรน เพราะอังกฤษไม่มอบเมืองเมาะตะมะ
 ให้ตั้งไทยประดังก์ และการที่จะยกขึ้นไปตีเมืองหงสาวดีและเมืองคองอ
 กเกิดฉนแปร ด้วยรัฐบาลอินเดียตั้งทหารเพิ่มเติมมาออกกองพล ๑
 ตำหรับตเมืองมอญทางหน อังกฤษต้องการจะให้กองทัพไทยเข้าดมทบ
 ไปกับกองทัพอังกฤษ และฟังบังคับบัญชาของนายพลจัตวาอังกฤษผู้
 นำทัพหน เจ้าพระยามหาโยธาเห็นเดี่ยเกยรตยศึกไม่ยกไป พอประจวบ
 กับพะม่ายอมแพอังกฤษเป็นอันต้นสงคราม กองทัพไทยก็กลับมาก ใน
 หนังสือพงศาวดารมเรื่องประวัติเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ปราบกฏ
 ตอน ๑ เพียงน ตอนนักทำสัญญาแตกเปิดชนประ โยชนกัน ในระหว่าง
 ไทยกับอังกฤษ ไม่จาตองกล่าวถึงในเรื่องประวัติ

ต่อมาปรากฏเรื่องประวัติของเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ใน
 หนังสือพงศาวดารอกตอน ๑ เมื่อครั้งปราบกบฏเวียงจันทร์ใน พ.ศ.
 ๒๓๒๘ ครงหนพระบาท สัมเด็จพระ หนงเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้กรมพระ
 ราชวงบรมมหาศักดิ์กตพดเสัพเป็นจอมพล เสด็จไปตีเมืองเวียงจันทร์จติ
 กระทบหนทพทยกไปเป็น ๓ ทาง เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์เด้น)
 เมื่อยงเป็นทพระยาราชสัฎาจติยกไปทางตะวันออก เพอตเมืองนคร
 จาปาคัดและหวเมืองชนเวียงจันทร์ทางข้างใต้ทพ ๓ เจ้าพระยาอภัย-
 ภูธร (น้อย บณยรัตพันธุ์) ที่สมหนายก ยกขึ้นไปทางเมืองเพชรบูรณ์
 และเมืองหัดมศักดิ์ เพอตหวเมืองชนเวียงจันทร์ตั้งไปทางข้างเหนือ
 ทพ ๓ กองทัพหวของกรมพระราชวงบรมฯ ยกจากเมืองนครราชสัฎมา

ตรงไปยังเมืองเวียงจันทร์ทัพ๑ เวลานนั้นเจ้าพระยามหาโยธาธิบดีมาจาก
 การศึกทางเมืองพะม่ายังไม่ทันถึงก็โปรดให้คุมพดกองมอญยกชน
 ไปทางดงพระยากดาง ไปสมทบกองทัพหัตถวงของกรมพระราชวังบวรฯ
 ที่เมืองนครราชสีมา กระทบทัพของกรมพระราชวังบวรฯ ทยกชน
 ไปจากเมืองนครราชสีมาครั้นนั้น โปรดฯ ให้เจ้าพระยามหาโยธาธิบดี
 ชุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายวงหน้าสมทบกันเป็นกองทัพหน้ายกไปก่อน แล้วให้
 กรมหมื่นนเรศโยช กับกรมหมื่น เสน่หบรรณรักษ์คุมพดเป็นกองหนุนยกตาม
 ไป แล้วจึงถึงกองทัพหัตถวง

กองทัพหน้ายกไปถึงหนองบัวตาภูซึ่งซำคักตงค้ายคอกอย เขาตค้าย
 ได้รบพุ่งกัน พระยาเกียรติบุตรเจ้าพยามหาโยธาธิบดีกับซำคักค้ายในท
 รบ แต่ตค้ายหนองตาภูจับตัวนายทัพได้ พวกรพดซำคักกแตกหนี
 ไป กองทัพหน้ายกตามค้อชนไปใกล้จะถึงช่องเขาดำซึ่งเป็นด่านสำคัญ
 ซำคักตงรักษาอยู่อย่างแข็งแรง เมื่อกองทัพหน้าตงค้ายอยททงตั้งม้วยเตรียม
 การจะเขาคดานเขาดำรนน ฝ่ายพวกรชาวเวียงจันทร์รวบรวมผู้คนได้มาก
 ยกเป็นกองทัพตงมาตค้ายไทยททงตั้งม้วย เจ้าพระยามหาโยธาธิบดีนาย
 ทัพไทยสังเกตเห็นว่าซำคักกมาตงมากกจ่า ก็เอาค้ายเบนนทมนตงค้อด
 ถกซำคักตอมอยุ่หลายวัน พอกองทัพกรมหมื่นนเรศโยช, กรมหมื่น
 เสน่หบรรณรักษ์ หนุนชนไปถึงก็ช่วยกันรบพุ่งตคกกองทัพซำคักแตกพ่าย
 เลยทงดานเขาดำซึ่งเป็นทสำคัญ กองทัพหน้าและทัพหนุนรบตคตาม
 ชนไปใกล้เมืองเวียงจันทร์อันเป็นเมืองหัตถวงซำคัก มเรื่องประวัตของ
 เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) ในหนังสือพงศาวดารมาเพียงตคไคเมือง
 เวียงจันทร์แต่จห้ามทอนอกไม เรืองประวัตค่อนมาเป็นแต่เตากัน

แต่พึ่งต้นนุษฐานได้ โดยเหตุที่เจ้าพระยามหาโยธาได้รับราชการ ตำแหน่ง
 ความชอบมาหลายครั้ง คงอยู่ในฐานะของข้าราชการผู้ใหญ่อันได้รับ
 เคารพนับถือของผู้อื่น โดยมากด้บมา แต่เมื่อเคาเงอนปรากฏว่าพระบาท
 สัมเด็จพระนงเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดปรานต้นนุษฐาน ด้วยมเืองเตากันมาว่า
 ครงหนึ่งครั้งประภาษหยอกเจ้าพระยามหาโยธา ดำรัสถามว่า "คำทเขา
 พุดกัหน้า ช่างอยกบจน คัดอยกบไทย จังไรอยกบมอญ นนจริง
 หรืออย่างไร" เจ้าพระยามหาโยธากราบทอดต้นองในทันทีว่า "คำทว่า
 เช่นนไม่ถุก คำทถุกนคอ ช่างอยกบจน คัดอยกบไทย จังไรอย
 กบพระมา บัญญาอยกบมอญ ดงน" พระบาทสมเด็จพระนงเกล้าฯ ก
 โปรด คนอนทไคพึ่งกขมบัญญัติเจ้าพระยามหาโยธาว่าช่างแก้ไข จึง
 เป็นเรื่องเตากันด้บมา

เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) อายยนอยมาจนถึงรัชกาลที่ ๕
 จะถึงอสัญกรรมเมื่อบไคไม่ทราบแน่ แต่เรื่องประวัติที่ปรากฏเป็นท
 ต้นน ว่าเมอกรมพระนเรศวรฤทธิประสูติในปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๘ เจ้า
 พระยามหาโยธามีความซนซมได้มหนักมาก ด้วยมพระราชกमारเป็น
 เหตุ โดยตรงทางเจ้าจอมมารดา ถึงทำหนังสือมอบเวรทบ้านเรือน
 ทวายเป็นของขจเบ็ดมโภชกรมพระนเรศฯ ตั้งแต่แรกประสูติ เพราะ
 ฉะนน จึงกรมพระนเรศฯ จึงอยกรมกำแพงพระนกร ตอนถนพระอาทคย
 อนเบทบ้านของเจ้าพระยามหาโยธาอยแต่เดิม และไคเป็นผู้สร้าง
 วัดเกาะ ค่ายตบางพุด ริมแม่น้ำเจ้าพระยามงซ้าย ในเขตอำเภอปาก
 เกร็ด จังหวัดนนทบุรี.

เรื่องประวัติต้นนสกุลกชเสนีทราบเพียงเท่านี้

(สำเนาพระราชหัตถ์เลขา)

วชิราวุธ ปร

ขอให้^๗นามสกุลของพระยาพิพิธ
มนตรี (ปร) ตามที่^๘ขอมานั้น^๙ ว่า
“คชเสนี” (เขียน^{๑๐}เป็นตัวอักษรโรมัน^{๑๑}ว่า
gajaseni) สำหรับ^{๑๒}บรรดา^{๑๓}ผู้^{๑๔}สอ^{๑๕}สกุล^{๑๖}ตรง
ลงมาจาก^{๑๗}พระยามหาโยธา (เจยหรือเจ้ง)
อัน^{๑๘}เป็น^{๑๙}มมงคลนาม

ขอให้^{๒๐}นาม^{๒๑}สกุล^{๒๒}คชเสนี^{๒๓}มีความ^{๒๔}เจริญ
รุ่งเรือง^{๒๕} มั่นคง^{๒๖} อยู่ใน^{๒๗}กรุง^{๒๘}สยาม^{๒๙}ชั่ว^{๓๐}กัล-
ปาวสาน ๑

พระที่นั่ง^{๓๑}อัมพรสถาน^{๓๒}

วันที่^{๓๓} ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

ลำดับสกุลคชเส้น

เจ้าพระยามหาโยธา นามเดิมชื่อ เจ่ง หรือ เจย น เป็นคน

สกุล คชเส้น

สกุลคชเส้นชั้น ๑

มีบุตรธิดาทนบเป็น สกุตคชเส้นชั้น ๑ คือ

๑. ชาย ไม่ปรากฏชื่อ แต่เรียกกันว่า เจ้าพระยาชมภู (เข้าใจว่าจะเรียกเจ้าชมภู เพราะมารดาเป็นชาวเขียงราย คำพระยาทศอเจ้าอาจเกินไปได้ ตอนที่เจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) ไปกินเมืองเขียงแสน ทมีบุตรเป็นเจ้าพระยาชมภู ยังไม่ได้ตามภักคกบไทย ได้ภรรยาชาวต่างประเทศ ชื่อสมนา)
๒. ชาย ชื่อ ตะโดด (พี่น้อง) ได้เป็นที่พระยาเกษรดี (แต่คนน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ เคยรับสั่งว่า เป็นบุตรคนที่ ๑)
๓. ชาย ชื่อ ทอเวระ (ทองชน) ได้เป็นที่เจ้าพระยามหาโยธา
๔. ชาย ชื่อ ทอมา (ทองมา) ได้เป็นที่พระยานครเขื่อนขันธ์ รามัญราชชาติเสนาบดีศรีรัตตสังคราม
๕. ชาย ชื่อ ฉน ได้เป็นที่พระยาพระราม
๖. หญิง ชื่อ ทบทม

สกุลคชเสนีชั้น ๒

เจ้า (พระยา) ชมภู

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ออบแก้ว
๒. ชาย ชื่อ บุญหน้า

พระยาเกียรติ (ตะโตด)

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ จู ได้เป็นที่พระยาเกียรติ
๒. ชาย ชื่อ บุญตั้ง ได้เป็นที่พระชนะหงษา
๓. ชาย ชื่อ เสงเบ็ด (ชั้นเพชร) ได้เป็นที่พระชนะภูกาม
๔. หญิง ชื่อ สัมบุญ
๕. ชาย ชื่อ มาตย ได้เป็นที่หลวงมหาดไทย
๖. หญิง ชื่อ พตอย เป็นหม่อม หม่อมเจ้าหนูโต บัทมะสิงห์

เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ)

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ ฉวน ได้เป็นที่พระยาเกียรติ
๒. หญิง ชื่อ ชะมด เป็นหม่อม พระเจ้าราชวรวงศ์ ชั้น ๓
พระองค์เจ้าบัว
๓. ชาย ชื่อ จุ้ย ได้เป็นที่พระยาดำรงคธาชพตชนันท์

๔. ชาย ชื่อ ทอรัย (ทองเดือก) ได้เป็นที่พระยาเกษม
๕. ชาย ชื่อ ทอเชิน (ทองห่าง) ผู้ช่วยราชการพระประแดง
๖. ชาย ชื่อ นก อุปถัมภ์ได้เป็นที่พระราชกณะที่พระธรรม-
วิโรจน์ เจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส
๗. หญิง ชื่อ อิม เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๓
๘. ชาย ชื่อ ตรีษ
๙. ชาย ชื่อ แก่งไผ่ ได้เป็นที่พระชนุคัตย์
๑๐. ชาย ชื่อ เกษม ได้เป็นที่หลวงภักดีโยธา

สกุลคชเสนีชั้น ๓

เจ้าอุบแก้ว

ธิดาเจ้า (พระยา) ชมภู เป็นภรรยาเจ้าราชบุตรมหาเทพ
ลำปาง มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ ไม้ปรางกู ได้เป็นที่เจ้าไชยสงคราม
๒. ชาย ชื่อ เจ้าน้อยอินทวน ได้เป็นที่เจ้าราชบุตร (ที่ ๓)

ลำปาง

๔. ชาย ชื่อ เจ้าหนานดวงคำ ได้เป็นที่เจ้าราชบุตร ลำปาง
(ที่ ๒)

พระยาเกียรติ (จู)

บุตรพระยาเกียรติ (ตะโตด) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ จีบ เป็นภรรยาพระยาเกียรติ (เหมือน เกียรติ-
นาวัน)
๒. ชาย ชื่อ ทบ เขียงตง
๓. หญิง ชื่อ กะโตทอ (กะโต่ทอง) เป็นภรรยาหม่อม
ราชวงศ์เหมือน อิศรางกูร ณ อยุธยา
๔. ชาย ชื่อ ตะแกรง
๕. ชาย ชื่อ พิณ ได้เป็นที่พญาขลุ่ยจักร
๖. หญิง ชื่อ พง
๗. หญิง ชื่อ แทน

พระชนะหงษา (บุญส่ง)

บุตรพระยาเกียรติ (ตะโตด) มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ ต่ว่าง ได้เป็นที่พระชนะภูคาม

หลวงมหาดไทย (มาลัย)

บุตรพระยาเกียรติ (ตะโตด) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ค้วน
๒. ชาย ชื่อ ตาดวน ได้เป็นที่ขุนนกรชนารักษ์
๓. ชาย ชื่อ มณฑา ได้เป็นที่หลวงบริษัทยาตราษฎร์
๔. ชาย ชื่อ มงคต

หม่อมพลอย

ธิดาพระยาเกียรติ (ตะโตด) เป็นหม่อม หม่อมเจ้าหนูโต
 บัณฑิตสิ่ง ๔ ณ อยุธยา มีบุตร คือ

๑. หม่อมราชวงศ์ชาย ครอบ บัณฑิตสิ่ง ๔ ณ อยุธยา ได้เป็นที่
 หาดวงกิจจานุรักษ์

๒. หม่อมราชวงศ์ชาย ผด บัณฑิตสิ่ง ๔ ณ อยุธยา

พระยาเกียรติ (วัน)

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) มีบุตร คือ

๑. ชาย ชื่อ ทอเมาะ (ทองดี) ได้เป็นที่พระยาเกียรติ

หม่อมชะมด

ธิดาเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) เป็นหม่อมพระองค์
 เจ้าบัว มีโอรส คือ

๑. หม่อมเจ้าชาย เนตร

๒. หม่อมเจ้าชาย หนูโต

พระยาดำรงค์ราชพลชั้น (จ้อย)

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ยง เป็นภรรยาหาดวงอนันต์ดัมบัติ (น้อย)

๒. ชาย ชื่อ แห ได้เป็นที่หาดวงตระเวน

๓. หญิง ชื่อ ด่อนกตน์ เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔
๔. หญิง ชื่อ อำพัน เป็นภรรยาพระยาไชยวิชิต (นาค
ณ บ่อมเพชร)
๕. ชาย ชื่อ นกแก้ว ได้เป็นที่พระมหาโยธา
๖. ชาย ชื่อ ชนทอง ได้เป็นที่พระยาเกษรต จักรการ
เมืองนครเขื่อนขันธ์
๗. หญิง ชื่อ ตุ๊กจันทน์
๘. หญิง ชื่อ ปราง เป็นหม่อมดมเตจเจ้าพระยามหาศรี-
ดุริยวงศ์ (ชวง บุนนาค)
๙. ชาย ชื่อ ทออาจ (บ่อทอง) ได้เป็นที่พระชนนังคราม
ปลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์
๑๐. หญิง ชื่อ พดอย เป็นภรรยาพระยามนตรีดุริยวงศ์ (ชุ่ม
บุนนาค)
๑๑. หญิง ชื่อ เอ็ม เป็นหม่อม หม่อมเจ้าถนอม นพวงศ์
ณ อัยยา
๑๒. หญิง ชื่อ สาย เป็นหม่อม หม่อมเจ้าถนอม นพวงศ์
ณ อัยยา
๑๓. หญิง ชื่อ หนู รับราชการฝ่ายใน ในกรมพระราชวังบวรฯ
๑๔. หญิง ชื่อ ตุ๊กอินท์ เป็นภรรยาเจ้าราชบุตร น้อยอินทวัน
ดำปาง

๑๕. ชาย ชื่อ หยอย ได้เป็นทพระยาดำรงคราชพตชนันท์
๑๖. หญิง ชื่อ คว เป็นภรรยาหลวงบรรณสารประสิทธิ์ (ต่วน)
๑๗. หญิง ชื่อ เหมือน เป็นภรรยาหลวงศรีสวัสดิ์เดช
๑๘. ชาย ชื่อ แจง ได้เป็นทพระยานคราชาภิเษกแห่งประแดงบุรี-
นายก
๑๙. ชาย ชื่อ แจก ได้เป็นทพระขย็นสังคราม
๒๐. ชาย ชื่อ ทองอยู่ ได้เป็นทหลวงวัง กรมการจังหวัดพระ
ประแดง
๒๑. ชาย ชื่อ ออกเน็ค (ทับทม) ได้เป็นทหลวงบันเทาทุกข-
ราษฎร์
๒๒. ชาย ชื่อ ซอมปอน (ส้มบูรณ์) ได้เป็นทหลวงศรีสวัสดิ์เดช
๒๓. ชาย ชื่อ หดงอสู
๒๔. ชาย ชื่อ พิณ ได้เป็นทหลวงยศโยธ
๒๕. ชาย ชื่อ ทองเย็น
๒๖. หญิง ชื่อ ชะตามทอ (ปุกทอง)
๒๗. ชาย ชื่อ หดัย
๒๘. ชาย ชื่อ ฉาย อุปสัมบทได้เป็นเจ้าอาวาสวัดจวน อำเภอ
พระประแดง
๒๙. ชาย ชื่อ สวัสดิ์
๓๐. หญิง ชื่อ นาค รับราชการในกรมพระราชวังบวร ฯ
รัชกาลที่ ๕

๓๑. ชาย ชื่อ โชค ได้เป็นที่หลวงยศโยธา
๓๒. หญิง ชื่อ เซอ เป็นภรรยาหม่อมราชวงศ์สุดใจ อิศ-
 รางกูร ณ อยุธยา
๓๓. ชาย ชื่อ พรอม
๓๔. หญิง ชื่อ ไม่ปรากฏ
๓๕. ชาย ชื่อ ฉิม ได้เป็นที่หลวงปฏิพจน์พิจารณ์

นายตรุษ

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ แพ
๒. ชาย ชื่อ ด
๓. หญิง ชื่อ พัน
๔. ชาย ชื่อ เทศ ได้เป็นที่หลวงประดัดทอักษรดาดัน

พระอนุศิลป์ (แก่งไผ่)

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ทรวง เป็นภรรยาพระยาเกษรศักดิ์ (เหมื่อน เกษรศักดิ์
 นาวิน)
๒. หญิง ชื่อ ฉะเคิม
๓. หญิง ชื่อ พุ่ม

หลวงภักดีโยธา (เกษม)

บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ ทองคำ ได้เป็นท้าวเมืองมั่งดี
๒. หญิง ชื่อ จันทร์
๓. หญิง ชื่อ สด
๔. ชาย ชื่อ กรอง
๕. ชาย ชื่อ กอง
๖. หญิง ชื่อ แจ่ม รับราชการฝ่ายใน ในรัชกาลที่ ๔

สกุลคชเสนีชั้น ๔

คุณหญิงจับ

ธิดาพระยาเกียรติ (จ) เป็นภรรยาพระยาเกียรติ (เหมือน
เกียรตินาวิน) มีธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ กร เป็นมารดาพระยาศุภดิการบรรจง (ต่อมา
บ้านยารชุน)

กะโลทอ ธิดาพระยาเกียรติ (จ)

เป็นภรรยาหม่อมราชวงศ์เหมือน อิศรางกูร ณ อยุธยา มี
บุตรธิดา คือ

๑. หม่อมหลวงหญิง เวียน เป็นภรรยา ร.ต.ท. เดช ไชยเดช
๒. หม่อมหลวงชาย แด่ม อิศรางกูร ณ อยุธยา ได้เป็นท
ขุนศรีวิชัยากร

พญาชนจักร์

บุตรพระยาเกียรติ (จู) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ตะม้าย
๒. ชาย ชื่อ จินดา
๓. หญิง ชื่อ โสภณ
๔. ชาย ชื่อ เกิด
๕. หญิง ชื่อ อุด
๖. ชาย ชื่อ ทองหล่อ
๗. หญิง ชื่อ บุญมา

พง ธิดาพระยาเกียรติ (จู)

เป็นภรรยาพญาอะกะราชา (ทอหมะ) มีบุตร คือ

๑. ชาย จวน อปสัมมทอญวัดเศย

แทนธิดาพระยาเกียรติ (จู)

เป็นภรรยานายเบียม มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ เจียม
๒. หญิง ชื่อ เทียม เป็นหม่อมพระเจ้าบรมวงศ์เชอกรมหมื่น
พิไชยมหินทโรดม

พระชนะภูกาม (สว่าง)

บุตรพระชนะหงษา (บุญส่ง) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ จันทร์

- ๒ ชาย ชื่อไม่ปรากฏ ได้เป็นที่พระยาดังหนาท
 ๓ ชาย ชื่อปยุ
 ๔ หญิง ชื่อเจียน
 ๕ หญิง ชื่อ แทน

ขุนนิกรธนารักษ์ (ลำควน)

บุตรหลวงมหาดไทย (มัลย์) มีบุตรธิดา คือ

- ๑ หญิง ชื่อ จำเียร เป็นภรรยาหลวงจำรัส เดชการ
 (จำรัส บัณฑิต)
- ๒ หญิง ชื่อ แฉตม

หลวงบริไนยจรรยาราษฎร์ (มณฑา)

บุตรหลวงมหาดไทย (มัลย์) มีบุตรธิดา คือ

- ๑ หญิง ชื่อ สัตพิย
 ๒ ชาย ชื่อ สัด
 ๓ ชาย ชื่อ สภา
 ๔ ชาย ชื่อ สกร

นายมงคล

บุตรหลวงมหาดไทย (มัลย์) มีบุตร คือ

- ๑ ชาย ชื่อ ชาญ

- ๒ หญิง ชื่อ ไพฑูรย์
 ๓ ชาย ชื่อ ปราโมทย์
 ๔ หญิง ชื่อ กอบกุด
 ๕ หญิง ชื่อ จามร

พระยาเกียรติ (ทอเกาะ)

บุตรพระยาเกียรติ (วัน) มีบุตร คือ

- ๑ ชาย ชื่อ ใส เป็นทหหลวงต้นทิศชรานุรักษ์
 ๒ ชาย ชื่อ อวบ เป็นทหหลวงชำนาญโตหะวิทย์

ยง ธิดาพระยาดำรงคราชพลขันธ์ (จ้อย)

ภรรยาหลวงอนันต์สมบัติ มีบุตรธิดา คือ

- ๑ หญิง ชื่อ แสง เป็นมารดาคุณหญิงจำเริญ พิพชมนตร์
 ๒ ชาย ชื่อ ชน
 ๓ ชาย ชื่อ เอม

เจ้าจอมมารดาอ่อนกลิ่น

ธิดาพระยาดำรงคราชพลขันธ์ (จ้อย) มีพระโอรส คือ

- ๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ (พระองค์
 เจ้ากฤษดาภินหาร)

พระยาเกียรติ (ขุนทอง)

บุตรพระยาดำรงคราชพลขันธ์ (จ้อย) มีบุตรเกิดด้วย คุณ-

หญิงจันทร์เกียรติ คือ

๑. ชาย ชื่อ ปุย เป็นทหพระยาพิพชมนตร์

๒. ชาย ชื่อ กตัญญู
๓. ชาย ชื่อ เขียน ได้เป็นทหหลวงหนนทผลพมดขย
๔. ชาย ชื่อ เพง
๕. ชาย ชื่อ พวง ได้เป็นทหหลวงบำรุงตำคร
๖. ชาย ชื่อ เพื่อน ได้เป็นทหจวนจทรบรรร โณวาท

หม่อมพลอย บุนนาค

ธิดาพระยาดำรงศรัราชพลขันธ์ [จ้อย] เป็นภรรยาพระยา
มนตรีสุริยวงศ์ [ชุ่ม บุนนาค] มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ ทบทม ได้เป็นทหพระยามหาบรมมย์
๒. หญิง ชื่อ นิต เป็นภรรยาพระยามนตรีสุริยวงศ์ [ชน
บุนนาค]

หม่อมเอม นพวงศ์ ณ อยุธยา

ธิดาพระยาดำรงศรัราชพลขันธ์ [จ้อย] เป็นหม่อม หม่อมเจ้า
ถนอม นพวงศ์ ณ อยุธยา มีบุตรธิดา คือ

๑. หม่อมราชวงศ์ชาย ชุม นพวงศ์ ณ อยุธยา ได้เป็นทหพระยา
นครภักดี
๒. หม่อมราชวงศ์ชาย ชน นพวงศ์ ณ อยุธยา ได้เป็นทหสมเด็จพระ
พระวชิรญาณวงศ์ พระสังฆราชเจ้า
๓. หม่อมราชวงศ์ชาย เณร นพวงศ์ ณ อยุธยา
๔. หม่อมราชวงศ์หญิง หนู นพวงศ์ ณ อยุธยา

๕. หม่อมราชวงศ์ชาย กมต นพวงศ์ ณ อยุธยา ได้เป็นท
พระยาวังเค็ษภักดี

๖. หม่อมราชวงศ์ชาย ถกต นพวงศ์ ณ อยุธยา ได้เป็นท
หตวงประถ่านคดี

๗. หม่อมราชวงศ์หญิง รอด นพวงศ์ ณ อยุธยา

หม่อมสาย นพวงศ์ ณ อยุธยา

ธิดาพระยาดำรงราชพลขันธ์ (จ้อย) เป็นหม่อม หม่อมเจ้า
ถนอม นพวงศ์ ณ อยุธยา มีบุตรธิดา คือ

๑. หม่อมราชวงศ์ชาย ปาน นพวงศ์ ณ อยุธยา ได้เป็นท

พระยารามราชเดช

๒. หม่อมราชวงศ์หญิง ไต่ นพวงศ์ ณ อยุธยา

๓. หม่อมราชวงศ์หญิง ดัน นพวงศ์ ณ อยุธยา

๔. หม่อมราชวงศ์ชาย เปา นพวงศ์ ณ อยุธยา ได้เป็นทหตวง
พาหิรฉาทกิจ

๕. หม่อมราชวงศ์หญิง ประอร นพวงศ์ ณ อยุธยา

พระยาดำรงราชพลขันธ์ (หยอช)

บุตรพระยาดำรงราชพลขันธ์ (จ้อย) มีบุตร คือ

๑ ชาย ชื่อ โก

๒ ชาย ชื่อ เซอ ได้เป็นทขุนสยามไปรษณีย์บำรุง

ตัว ธิดา พระยาดำรงราชพลขันธ์ (จ้อย)

เป็นภรรยาหลวงบรรณสารประสิทธิ์ (ถ้วน) มีธิดา คือ

๑ หญิง ชื่อ ตาด

เหมือน ธิดาพระยาตำรางคราชพลขันธ์ (จ้อย)
เป็นภรรยาหลวงศรีสิทธิเดช (หอมปอน) มีบุตรธิดา คือ

- ๑ ชาย ชื่อ ตระมาย
- ๒ หญิง ชื่อ เยอน
- ๓ หญิง ชื่อ ยวง

พระยานาคราชกำแหงประแดงบริณายก (แจ็ง)

บุตรพระยาตำรางคราชพลขันธ์ (จ้อย) มีบุตรธิดา คือ

- ๑ หญิง ชื่อ กระบุง มีสามี ชื่อ นาวาโท ชุนวทรพยรักษา
[ทองคำ วรทพย์] มีบุตรเป็นหญิง ชื่อ บุญยนิช วรทพย์
- ๒ ชาย ชื่อ จินต
- ๓ หญิง ชื่อ สัน มีสามีชื่อ นายตชิต รัตนตั้งช
- ๔ ชาย ชื่อ มนตร

พระขยันสงคราม (แจ็ก)

บุตรพระยาตำรางคราชพลขันธ์ (จ้อย) มีบุตรธิดา คือ

- ๑ ชาย ชื่อ ชิต ได้เป็นทชุนเกษรัตนวงศ
- ๒ หญิง ชื่อ ชวง เป็นคุณหญิงกฤษณราชอำนวยศีลป [พุ่ม
ส้มหลู่ช]
- ๓ ชาย ชื่อ ปาน
- ๔ ชาย ชื่อ นิต
- ๕ หญิง ชื่อ ชม เป็นภรรยาชุนวิจิตร บวร โฉน จาก [เพื่อน]
- ๖ หญิง ชื่อ ถ้วน

๗. หญิง ชื่อ พร่อม

๘. หญิง ชื่อ พศ

หลวงวัง (ทองอยู่)

บุตรพระยาดำรงคราชพลชั้น (จ้อย) มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ เพยน

๒. ชาย ชื่อ ทง ได้เป็นนายร้อยตำรวจโท

๓. ชาย ชื่อ บุญชู ได้เป็นนายร้อยตำรวจโท อุปถัมภ์เป็น

ภิกษุอยู่วัดโปรดเกตุ อำเภอพระประแดง

๔. หญิง ชื่อ นวด

๕. หญิง ชื่อ เห่ง

๖. หญิง ชื่อ บึงก

หลวงศรีสีทศเดช (ชอมปอน)

บุตรพระยาดำรงคราชพลชั้น [จ้อย] มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ เด็ก

๒. หญิง ชื่อ เหยย

๓. ชาย ชื่อ เทยน

หลวงบันเทาทุกขราษฎร์ [อ็อกเนต]

บุตรพระยาดำรงคราชพลชั้น [จ้อย] มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ เพยร

๒. หญิง ชื่อ ปว

๓. ชาย ชื่อ งาม

หลวงยศโยธ [พิณ]

บุตรพระยาตำรางคราชพลขันธ์ [จู๋ย] มีบุตร คือ

๑. ชาย ชื่อ ส่าย ได้เป็นทนายพันเอก พระคฤหิเวทวิเศษ
นายแพทย์ใหญ่ทหารบก กระทรวงกลาโหม

หลวงยศโยธ [โชติ]

บุตรพระยาตำรางคราชพลขันธ์ [จู๋ย] มีบุตร คือ

๑. ชาย ชื่อ ช่าง

เชื้อ ธิดาพระยาตำรางคราชพลขันธ์ [จู๋ย]

เป็นภรรยาหม่อมราชวงศ์สุดใจ อิศรางกูร ณ อยุธยา มีธิดา คือ

๑. หม่อมหลวงหญิง เขมย เป็นภรรยาหลวงเรือสงคราม

[ไถง ส่างาเพชร]

นายพร้อม บุตรพระยาตำรางคราชพลขันธ์ [จู๋ย] มีธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ พะยอม

หลวงปฏิพจน์พิจารณา [ฉิม]

บุตรพระยาตำรางคราชพลขันธ์ [จู๋ย] มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ เฉตา

๒. ชาย ชื่อ กมต ได้ยศเป็นนายเรืออากาศเอก

นายดี บุตรนายตรุษ มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ สว่างต

๒. ชาย ชื่อ กุศล ได้ยศเป็นหลวงประจักษ์อักษรนค

๓. หญิง ชื่อ เวศน

หลวงประสิทธิ์อักษรศาสตร์ [เทศ]

บุตรนายตรุษ มบุตรธิดา คือ

- ๑ ชาย ชื่อ อารชน
- ๒ หญิง ชื่อ กมตวงศ์
- ๓ หญิง ชื่อ ประสงค์ศรี
- ๔ หญิง ชื่อ อาดัยส์มาน
- ๕ หญิง ชื่อ ประสาร์ณว
- ๖ ชาย ชื่อ ถาวร

คุณหญิงทรวง ธิดาพระชนุศิลป์ (แก่งไผ่)

เป็นภรรยาพระยาเกียรติ (เหมือน เกียรตินาวิน) มีธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ บุษ เป็นคุณหญิงสุเรนทร์โยธิน

สมิงอังวะมังสี (ทองคำ)

บุตรหลวงภักดีโยธา [เกษม] มีธิดา คือ

๑. ชื่อ เจียม เป็นหม่อมในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง

พรหมวรานุกรษ์

สกุลคชเสนีชั้น ๕

หลวงสันติศุภรานุกรษ์ (ฉำ)

บุตรพระยาเกียรติ (ทอเกาะ) มีบุตร คือ

๑. ชาย ชื่อ ฉัตร

๒. ชาย ชื่อ นพ

นายเอม บุตร ยง มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชื่อ สว่าง

๒. หญิง ชื่อ คาบ

พระยาพิพิธมนตรี (ปุย)

บุตรพระยาเกียรติ (ขุนทอง) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ เต็งยม เป็นภรรยาพระยาสุฤทธิการ บรรจง

[สืบมา บัณฑิต]

๒. หญิง ชื่อ จำรัส เป็นภรรยาพระยาศรีศักดิ์ธารง [จุณ-

บุณยรัตพันธ์]

๓. หญิง ชื่อ พองเป็นหม่อม หม่อมเจ้าเศรษฐีศรี กฤดากร ณ

อยุธยา

๔. ชาย ชื่อ ปฐม นายช่างกรมโยธาเทศบาล

๕. หญิง ชื่อ มหंगा

๖. ชาย ชื่อ กตม รับราชการในกองบัญชี กรมรถไฟ

๗. หญิง ชื่อ จงรัก

๘. หญิง ชื่อ ตารา

๙. หญิง ชื่อ กติยา เป็นภรรยา นายพจนานุกรม

หลวงนนทผลพิบูลย์ (เขียน)

บุตรพระยาเกียรติ (ขุนทอง) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ อัมไพ เป็นภรรยา นายเชอ เนตรพันธ์

๒ หญิง ชื่อ ตะไน

๓ ชาย ชื่อ นัญฐา

หลวงบำรุงสาคร (พวง)

บุตรพระยาเกียรติ (ขุนทอง) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ อภรณ์

๒. หญิง ชื่อ วัฒนา

๓. หญิง ชื่อ บุปผา

๔. หญิง ชื่อ ตำคร

๕. หญิง ชื่อ ภัทรา

๖. ชาย ชื่อ นิพนธ์ รัชมารชการในกรมรถไฟ

๗. หญิง ชื่อ นางเยาว์

๘. หญิง ชื่อ กฤษณา

๙. หญิง ชื่อ วราภรณ์

๑๐. หญิง ชื่อ วรรณิตร

ขุนวิจิตรบรรณโณวาท [เพื่อน]

บุตรพระยาเกียรติ [ขุนทอง] มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ประเจียด

๒. ชาย ชื่อ สัมพันธ์

๓. ชาย ชื่อ สัมพงษ์

๔. หญิง ชื่อ แอ๊ด

๕. ชาย ชื่อ สัมจิตร

๒. หญิง ขอ เณรม
 ๓. หญิง ขอ ชลอ
 ๔. หญิง ขอ เจียน
 ๕. หญิง ขอ เพยน

ขุนสยามไปรษณีย์บำรุง [เชอ]

บุตรพระยาดำรงคราชพลจันทร์ [หยอย] มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ขอ ทรกุด
 ๒. หญิง ขอ ชวย
 ๓. ชาย ขอ ชด
 ๔. ชาย ขอ สัมพงษ์
 ๕. ชาย ขอ อวน
 ๖. ชาย ขอ แอว
 ๗. ชาย ขอ เอด

ขุนเกียรติณรงค์ [จิต]

บุตรพระขยันสงคราม [แจ็ก] มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ขอ เชอ เป็นภรรยานายสัมจินดา บุรณศิริ
 ๒. หญิง ขอ เชอม
 ๓. ชาย ขอ บุญชู
 ๔. ชาย ขอ เอด
 ๕. หญิง ขอ วิเชียร
 ๖. ชาย ขอ เขยบ

๗. หญิง ชอ ชน

๘. ชาย ชอ ทองหยอด

คุณหญิงกฤษณราชอำนวยศิลป์ [ช่วง สุนทรสุข]

ธิดาพระขยั้นสงคราม [แจ็ก] มีบุตรธิดาคือ

๑ หญิง ชอ พิมพ์ สุ่มนธ์

๒ หญิง ชอ พรรณา สุ่มนธ์

๓ หญิง ชอ พรรณ สุ่มนธ์

๔ ชาย ชอ ไพศิษฐ์ สุ่มนธ์

๕ หญิง ชอ พวง สุ่มนธ์

๖ ชาย ชอ เพ็ญ สุ่มนธ์

พิศ ธิดาพระขยั้นสงคราม [แจ็ก] มีบุตร คือ

๑ ชาย ชอ นพ

นายเพียน บุตรหลวงวัง [ทองอยู่] มีบุตร คือ

๑ ชาย ชอ ยอย

๒ ชาย ชอ หยด

นายร้อยตำรวจโท ทัง บุตรหลวงวัง [ทองอยู่] มีธิดา คือ

๑ หญิง ชอ ตมน

พระบุญชู บุตรหลวงวัง [ทองอยู่]

ก่อนอุปสมบทมีบุตรธิดา คือ

๑ หญิง ชอ ชุม เป็นภรรยาบรรจง จึงประจักษ์

๒ หญิง ชอ ชน เป็นภรรยานายด้ถิตย์ ชนวานนท์

- ๓ หญิง ชอ ประไพ
 ๔ หญิง ชอ บุญช่วย
 ๕ ชาย ชอ ไชย

เด็ก ธิดาหลวงศรีสีทศเดช [ชอมปอน]

- ๑ หญิง ชอ ปว
 ๒ ชาย ชอ เมื่อน
 ๓ ชาย ชอ ทองด้ก

เหรียญ ธิดาหลวงศรีสีทศเดช [ชอนปอม]

มีบุตรธิดา คือ

- ๑ ชาย ชอ เดือน
 ๒ หญิง ชอ สอาด
 ๓ ชาย ชอ ส่อง
 ๔ หญิง ชอ สวาท
 ๕ ชาย ชอ แฉวง

นายเทียน บุตรหลวงศรีสีทศเดช (ชอมปอน)

มีบุตรธิดา คือ

๑. ชาย ชอ บุญธรรม
 ๒. หญิง ชอ สาดวน

นายจัน บุตรหลวงบันเทาทุกขราษฎร์ (อ้อกเน็ด)

มีธิดา คือ

๑. หญิง ชอ สุกิน

นายพันเอก พระศัลยเวทวิศิษฏ์ (สาย)

บุตรหลวงยศโยช (พิน) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ สายสุดคุณ

๒. หญิง ชื่อ สายสมร

๓. หญิง ชื่อ สายสุดใจ

๔. ชาย ชื่อ ไพฑูรย์

๕. ชาย ชื่อ ถนิต

นายช่วง บุตรหลวงยศโยช (โชติ) มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ประทุม

๒. ชาย ชื่อ ชิต

หลวงประจักษ์อักษรนิติ (วุฒ) บุตรนายดี มีธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ วาด

๒. หญิง ชื่อ เวียน

๓. หญิง ชื่อ วัน

นายอารชน บุตรหลวงประสิทธิ์อักษรศาสตร์ (เทศ)

มีบุตรธิดา คือ

๑. หญิง ชื่อ ถวิต

๒. ชาย ชื่อ เทวศร

นายถาวร บุตรหลวงประสิทธิ์อักษรศาสตร์ (เทศ) มีบุตร คือ

๑. ชาย ชื่อ สว่างดี

๒. ชาย ชื่อ วิเชียร

๓ ชาย ชอ ฤดี

๔ ชาย ชอ ฉาคณา

หม่อมเจียม เกษมสันต์ ฐิตาสมิทังวะมังสี (ทองคำ)
 เป็นหม่อมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์
 มีพระธิดา คือ

๑ หม่อมเจ้าหญิง กุศลมาตย์ เกษมสันต์

๒ หม่อมเจ้าหญิง ประภาพรรณ เกษมสันต์

สกุลชเล็นชั้น ๖

คุณหญิงสฤชติการบรรจง (เสงี่ยม บัญารชุน)
 ฐิตาพระยาพิพิธมนตรี (ปุย) มีบุตรธิดา คือ

๑ หญิง ชอ สมาร บัญารชุน

๒ หญิง ชอ ด่นอง บัญารชุน

๓ ชาย ชอ อุดมฤกษ์ บัญารชุน

๔ หญิง ชอ ดัด บัญารชุน

๕ ชาย ชอ ภาณุ บัญารชุน

คุณหญิงจรัส ศรีศักดิ์ธารง

ฐิตาพระยาพิพิธมนตรี (ปุย) มีบุตรธิดา คือ

๑ หญิง ชอ อรศรี บุนยรัตพันธ์

๒ ชาย ชอ สบศรี บุนยรัตพันธ์

นายปฐม บุตรพระยาพิพิธมนตรี (ปุย)

มีบุตรธิดาด้วยเจ้าวงศ์จันทร์ คือ

- ๑ ชาย ชื่อ ปวิตร
- ๒ หญิง ชื่อ จันทร์

นายกลม บุตรพระยาพิพิธมนตรี (ปุย)

มีบุตรธิดาด้วยนางจรัสศรี คือ

- ๑ หญิง ชื่อ จรัสศรี
- ๒ ชาย ชื่อ ศิริพนธ์
- ๓ หญิง ชื่อ ศุภโรจน์

เชอ ธิดาขุนเกษรตณรังค์ มีบุตรธิดา คือ

- ๑ หญิง ชื่อ ธิดา
- ๒ หญิง ชื่อ ยะดา
- ๓ ชาย ชื่อ พันดดา
- ๔ ชาย ชื่อ กฤษณา
- ๕ หญิง ชื่อ นอย
- ๖ หญิง ชื่อ จง

นายบุญชู บุตรขุนเกษรตณรังค์ มีบุตร คือ

- ๑ ชาย ชื่อ ถวดี
- ๒ ชาย ชื่อ ถวดี
- ๓ ชาย ชื่อ ปรัชชา
- ๔ ชาย ชื่อ แดง

นายเชิด บุตรขุนเกียรติณรงค์ มัธดา คือ

๑ หญิง ชื่อ วิรัตน์

วิเชียร ธิดาขุนเกียรติณรงค์ มบุตรธิดา คือ

๑ หญิง ชื่อ สว่างศรี

๒ หญิง ชื่อ สร้อย

๓ ชาย ชื่อ สวรรค์

๔ หญิง ชื่อ เทยมใจ

นายเชยบ บุตรขุนเกียรติณรงค์ มบุตร คือ

๑ ชาย ชื่อ ประชุม

ชน ธิดาพระภิกษุบุญชู (ก่อนอุปสมบท) มบุตรธิดา คือ

๑ หญิง ชื่อ สมาน

๒ ชาย ชื่อ สมนคร

เรื่อง มอญอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งบารมี ในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร์

(ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๒ ฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ปรากฏ ทรงนิพนธ์ หน้าที่ ๑๕๕ ว่าด้วยเรื่องมอญอพยพครอบครัวเข้ามาพึ่งบารมี)

มอญกับพม่า แม้ภูมิฐานบ้านเมืองอยู่ติดต่อกันก็จริง แต่ชาติแต
ภาษา ตลอดจนความนิยมแตกต่างกันมาแต่โบราณ ด้วยพวกมอญนี้
ว่าโดยชาติเป็นเชื้อสายของชนชาวตะวันออก คือ ขอมแต่ไทยที่แม่น้ำ
จักรออกไปแต่ก่อน ฝ่ายข้างพวกพม่าเป็นชนชาติซึ่งอพยพลงมาจาก
ประเทศธิเบตมาตั้งอยู่ในดินแดนข้างเหนือเขตมอญ มามีกาตงซึ่งตั้ง
เมืองมอญแต่ไทยใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิดด้วยต่อสู่กันมานานแต่
มอญแต่ไทยใหญ่อยู่ในอำนาจพม่าแต่ด้วยความกลัว ถ้าพม่าหย่อน
อำนาจลงเวด้าใดมอญแต่ไทยใหญ่ก็ก่อกองตั้งตนเป็นอิสระ พม่ากตง
เมื่อใดก็ตองปราบปรามออก ถ้ามอญมกตงพอต่อสู่พม่าได้มอญก็ตั้ง
อยู่ในอิสระ ถ้าพม่ากตงพม่าไม่ได้ หรือเป็นเวด้าที่ไทยมีอำนาจมาก
มอญก็หนีมาพึ่งไทย เป็นดั่งหมาแต่ครั่งพอขุนรามคำแหงครองพระนคร
สุโขทัย ตลอดจนมาจนครั้ง สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ครองกรุงศรีอยุธยา
ด้วยเหตุที่มอญไม่มีความนิยมต่อพม่า คอยหาโอกาสที่จะเอาใจออก

ว่างอยู่เต็มอดังแต่ดงมานี้ เมื่อพระเจ้าอดองพญาทำสงครามชนะมอญได้
 เป็นใหญ่ในแผ่นดินพม่า จึงมีความขัดเคืองคิดจะทำดาบต่างพวกมอญ
 ให้หมดแผ่นดินพม่า เมื่อมอญถูกพม่ากดขี่ข่มเหงต่าง ๆ แต่ไม่มีกำลัง
 พอจะต่อสู้พม่าได้ จึงอพยพหนีเข้ามาในเมืองไทย ดังพวกพระยาเจ่ง
 ซ่งอพยพเข้ามาในกรุงธนบุรี เมื่อปีมะเมียฉก จุฬศักราช ๑๑๓๖

พ.ศ. ๒๓๓๗ เป็นต้น

ครั้นมาเมื่อรัชกาลที่ ๒ พระเจ้าปะดุงตั้งพม่าคนหนึ่งตั้งมาเป็นเจ้า
 เมืองเมะตะมะ พม่าเจ้าเมืองเมะตะมะคนนั้นเบียดเบียนพวกมอญให้
 ได้ความเดือดร้อนต่าง ๆ พวกมอญไม่มีกำลังพอจะต่อสู้พม่าได้ มอญ
 ที่เป็นเจ้าเมืองชนแดนกรมการหลายคน มีดมิงตอดเบาเป็นหัวหน้า
 ปรีกษาพร้อมกันว่าจะอพยพครอบครัววงศ์มัครพรรคพวกเข้ามาพึ่งพระบรม
 คุ้มในกรุงสยาม ดมิงตอดเบาหนีงตอดเบาเข้ามาถึงพระยากาญจนบุรี
 เมื่อ ๓ เดือน ๑๓ ปีจอฉก จุฬศักราช ๑๑๗๖ พ.ศ. ๒๓๕๗ พระยา
 กาญจนบุรีบอกตั้งหนังสือดมิงตอดเบาเข้ามาขังกรุงเทพฯ จึงโปรดให้
 พระยากาญจนบุรีหนังสือดมิงตอดเบาไปถึงดมิงตอดเบาว่า ถ้ามอญเดือด
 ร้อนให้อพยพเข้ามาเถิด จะทรงพระกรุณาโปรดรับเป็นที่พึ่ง ให้พวก
 มอญได้อยู่ในพระราชอาณาจักรโดยผาสุก ครั้นถึงปีกุดตปีศก จุฬ
 ศักราช ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ พวกมอญที่เมืองเมะตะมะถูกพม่ากดขี่ข่ม
 เหง จึงพร้อมใจกันจับเจ้าเมืองกรมการพม่าฆ่าเสียแล้ว พวกอพยพ
 ครอบครัวเข้ามาในพระราชอาณาจักร เดินเข้ามาทางเมืองตากบาง ทาง
 เมืองอุทัยธานีบ้าง แต่โดยมากมาทางด้านพระเจดีย์ด้ามองค์เขาแขวง

เมืองกาญจนบุรี เมื่อได้ทรงทราบข่าวว่าครัวมอญอพยพเข้ามาจึงโปรด
 ให้กรมพระราชวังบวรมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับครัวมอญอยู่ที่เมืองนนทบุรี
 จัดจากแต่ไม้สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือน แด่เลี้ยงอาหารของพระราช
 ทานขึ้นไปพร้อมเสด็จ ทางเมืองกาญจนบุรีโปรดให้เสด็จพระเจ้าสุทนต์
 เสร็จเจ้าฟ้ามงกุฎฯ คุมไพร่พลสำหรับป้องกันครัวมอญ แด่เลี้ยงอาหาร
 ของพระราชทานออกไปรับครัวมอญทางหนึ่ง โปรดให้เจ้าฟ้าหัตถวง
 พิทักษมนตรีเป็นผู้ใหญ่เสด็จกำกับไปด้วย ทางเมืองตากนั้นโปรดให้เจ้า
 พระยาอภัยภูธรที่คุมหนายกเป็นผู้ขึ้นไปรับ ครัวมอญมาตั้งเมืองนนทบุรี
 เมื่อวันพุธเดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ ปีชุกฎศักราช ๑๑๗๗
 พ.ศ. ๒๓๕๘ เป็นจำนวนคน ๕๐,๐๐๐ เศษ โปรดให้ตั้งภูมิตำเนาอยู่ใน
 แขวงเมืองปทุมธานีบาง เมืองนนทบุรีบาง เมืองนครเขื่อนขันธ์บาง
 ต่มีงล่อดเบาที่เขื่อนหนานนน ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยารัตน-
 จักร ควบนายรามัญที่ผู้ใหญ่ยศอยู่ในเมืองเดิม ก็ทรงพระกรุณา
 โปรดตั้งให้เป็นพระยาทุกคน.

๑. มอญพวกนี้ที่เรียกกันว่ามอญใหม่ มอญที่มาครั้งพระเจ้าแจ้งเรียกกันว่ามอญเก่า

๒. เข้าใจว่าเมืองปทุมธานีตั้งคราวนี้เอง

เรื่อง สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์

ย้ายครัวมอญพระยาแจ้ง เมืองปทุมธานีไปอยู่เมืองนครเขื่อนขันธ์ (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๒ ฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ หน้า ๑๗๑ ว่าด้วยเรื่องสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์)

เมื่อเดือน ๕ ปีจอฉศกจุดศักราช ๑๓๗๒ ทรงพระราชดำริว่า ที่ตดคนโพชนนเมือในรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเดด็จลงไปกะการที่จะสร้างเมืองขนไวบอง กนชาคักกทจะมาทางทะเลอกแห่ง ๑ การยงคางอยู่เพียงใดตงมือทำบอมยงไม่ทันแล้ว จะไวใจแก่การคักคตงครามทางทะเลมิได้ ควรจะตองทำขนให้ดำเรจ จึงโปรดให้สมเด็จพระอนชาราชกรมพระราชวังบวรสถานมกคตเป็นแม่กองเดด็จลงไปทำเมืองขนทปากคต คตเขาทองทแขวงกรุงเทพมหานครบาง แดแขวงเมืองสมุทรปราการบาง รวมกนคตขนเป็นเมืองใหม่อกเมือง ๑ พระราชทานชอวาเมืองนครเขื่อนขันธ์ ให้ย้าย

๑. ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์นี้ แต่โบราณมาก็เป็นเมืองเรียกว่าเมืองพระประแดง ซึ่งอยู่ที่ตำบลราษฏร์บูรณะฝั่งแม่น้ำข้างตะวันออก เป็นเมืองปากน้ำอย่างเมืองสมุทรปราการทุกวันนี้ ด้วยครั้งนั้นทะเลยังเข้ามาลึก ครั้นแผ่นดินงอกออกไป เมืองพระประแดงห่างทะเลลึก จึงย้ายเมืองลงไปตั้งที่บางเจ้าพระยา เรียกว่าเมืองสมุทรปราการ ที่เมืองพระประแดงเก่ายังเป็นเมืองอยู่จนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ครวมอญ เมืองปทุมธานี พวกพระยาเจ็ง มีจำนวนชายฉกรรจ์ตามร้อยคน
 ดงไปอยู่ ณ เมืองเขื่อนขันธ์ แล้วทำบ้อมขนข้างฝั่งตะวันออกข้ามบ้อม
 ให้ขอบ้อมปู่เจ้าตมิงพราย ๑ บ้อมปู่เจ้าจิง ๑ บ้อมราหูจร ๑ รวมทั้ง
 บ้อมเก่าขอบ้อมวิทยาคมซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๑ ด้วยเป็น ๕ บ้อม สร้าง
 ข้างฝั่งตะวันตกอก ๕ บ้อม ขอบ้อมแสงไฟฟ้า ๑ บ้อมมหาดังหาร ๑
 บ้อมคัทรูพินาศ ๑ บ้อมจักรกรด ๑ บ้อมพระเจนนทรพระอาทิตย์ ๑
 บ้อมเหตาดชกกาแพงดงกน ข้างหลังเมืองกมกาแพงดอมรอบ ดงยงฉาง
 คัดดินแต่ศาลาไวเครื่องล่าตราวชพร้อมทุกประการ ธรรมเนียมมาทำ
 ลูกทูนถ่ายโซ่สำหรับขงกนแม่น้ำ หดกผูกทูนกอดด้วยอิฐโซ่ไม่ได้ จึงคิด
 เอาขงมาทำเป็นคันโกถน ร้อยเกยวคาบกระหนาบกนเป็นคอง ๆ เข้า
 ไปปักหลักหว่างคันโกถนทุกช่อง ร้อยโซ่ผูกทูนได้มั่นคงดี การสร้าง
 เมืองนครเขื่อนขันธ์สำเร็จ ได้ตั้งพชฝั่งอาถรรพณ์บกหดกเมืองเมอ ณ วัน
 ศุกร เดือน ๗ แรม ๓๐ ค่ำ ปีกุญต์ปีศก จตุศักราช ๑๓๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘
 ครวมนกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงสร้างพระอารามขงไว้ในเมือง
 พระราชทานนามว่า วัดทรงธรรม พระอาราม ๑ พระอุโบสถเป็นแต่
 เครื่องไม้ฝากระดาน แล้วจึงโปรดตั้งตมิงทอมาบุตรพระยาเจ็ง ซึ่ง
 เป็นพระยาพระรามของเจ้าพระยามหาโยธา เป็นพระยานครเขื่อนขันธ์
 รามัญราชชาติเด่นาบดี ศรัทธชังศราม ผู้รักษาเมือง แดตงกรมการ
 พร้อมทุกตำแหน่ง.

๒. พระยาเจ็งกนนี้ เป็นหัวหน้าพวกมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเมื่อครั้ง
 กรุงธนบุรี แลเป็นต้นสกุล "กชเสนี"

เมื่อได้สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์เสร็จ และได้ทรงพระกรุณาโปรด
 เกดฯ ๑ ทรงให้พระยาพระราม (ทอมา คชเสนี) เป็นพระยานครเขื่อน
 ขันธ์ เป็นผู้รักษาเมือง พร้อมทรงกรมการเมืองทุกตำแหน่งแล้ว ในเวลา
 ดังกล่าวเมื่อต้นพระยานครเขื่อนขันธ์ (ทอมา คชเสนี) แล้ว พระยา
 ดำรงคัพพัชร์ (จุย คชเสนี) บุตรเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) ได้
 ดำรงตำแหน่งเป็นผู้รักษาเมืองนครเขื่อนขันธ์แทน และทนายทนายในตระกูล
 คชเสนี ซึ่งได้ดำรงตำแหน่ง เป็นผู้ว่าราชการ เมืองนครเขื่อนขันธ์ในเวลา
 ดังกล่าวออกนั้น คือ พระยามหาโยธา (นวกแก้ว คชเสนี) พระขย็นสงคราม
 (แป๊ะ คชเสนี) พระยาเกียรติ (ขุนทอง คชเสนี) พระยาดำรงราชพ
 ฒน์ (หยอย คชเสนี) พระยาพิพิธมนตรี (ปุย คชเสนี) พระยานาค
 ราชกาแห่งประแดงบุรีนายก (แจ่ง คชเสนี) ซึ่งเป็นบุตรหลานพระยา
 ดำรงคัพพัชร์ (จุย คชเสนี)

ต่อมาซึ่งได้สร้างชนในสมัยเมื่อสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ผดุงตะวันออก
 ซึ่งมบ้อมบุเจ้าด้มิงพรายบ้อมบีค้ำจดัง บ้อมราหูจร และบ้อมเกาซงชอ
 ว่าบ้อมวิทยาคมทชกกาแพงถงกนหน ในปัจจุบันนอยู่ตรงข้ามปากคตอง
 ดัดหวง ตำบลบางหญ้าแพรก ได้ดัดแปลงเป็นสถานที่โรงพยาบาลโรค
 เรือน เดิมมีชาวมอญอยู่รักษาเรียกว่า “มอญเค็งชะโมค” และยังมี
 ชาวมอญสืบเชื้อสายอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ด่วนบ้อมตะวันตก ๕ บ้อม มี
 บ้อมแดงไฟฟ้า ได้ดัดแปลงเป็นบ้อมทหารเรือของกองโรงเรียนทหาร
 เรือที่ ๓ ในปัจจุบันนี้เทศบาลเมืองพระประแดงได้ตั้งวนรักษาไว้เป็นสถานที่
 ที่เที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ๒ บ้อมมหาสังหาร (ไดร้อแตงอยู่

อนุญาตให้ประชาชนเข้าไปปะปนอยู่อาศัย เมืองนครเขื่อนขันธ์ มีอาณา
 บริเวณเนื้อที่ประมาณ ๑๘๕,๐๐๐ ไร่เศษ ห่างจากกรุงรัตนโกสินทร์
 ประมาณ ๓๐๐ เส้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ พุทธศักราช ๒๔๕๘ ได้
 เปลี่ยนนามเรียกว่า "จังหวัดพระประแดง" การเปลี่ยนนามตงนกเพื่อ
 จะให้ตรงกับนามเมืองในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งชื่อว่าเมืองพระประแดง
 ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ เมืองเดิมเป็นเมืองปากน้ำตงแต่สมัยชอมเป็นใหญ่ ปาก
 น้ำตกดาวนแต่โบราณมาเรียกว่าปากน้ำพระประแดง แม่น้ำจึงได้ชื่อว่า
 แม่น้ำพระประแดง ภายหลังเมื่อแผ่นดินงอกทำให้ทะเลห่างไกลออกไป
 ทุกที จึงได้ตงเมืองสมุทรปราการเป็นเมืองปากน้ำตาบตบางเจ้าพระยา
 แม่น้ำพระประแดงจึงได้ชื่อใหม่ว่าแม่น้ำเจ้าพระยา จังหวัดพระประแดง
 ได้ถูกยุบเป็นอำเภอพระประแดง เพื่อความเหมาะสมในทางปกครองจน
 อยู่กับจังหวัดสมุทรปราการ เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๗ พุทธศักราช ๒๔๗๔.

ลัทธิประเพณีของมอญบางประการ

มอญซึ่งย้ายครอบครัวมาอยู่รักษาเมืองนครเขื่อนขันธ์เดิมนี้ ได้นำเอาลัทธิประเพณีต่าง ๆ ของมอญเดิมมาปลูกฝังไว้ด้วย เช่น

๑. การแต่งตงช่อหมูปานของตนทอด้วยยอเมืองนครเขื่อนขันธ์ ก็นำเอาช่อหมูปานต่าง ๆ ของเมืองมอญเดิมมาตงเรียกว่า กวางแหวะ ราวเคือ, กวางแหวะราวบี, กวางเคือแฉ้ว, กวางตัง, กวางหะเวิน, กวางหะโค้นเงิน, กวางเจงมาย, กวางเกร็งกาง, กวางหะม้ง, กวางตองอู, กวางแฉ้ว, กวางอาม่าง, กวางทรงคะนอง, กวางโรงเกตง (ช่อตงใหม่) กวางเคินชะโมก (ช่อตงใหม่)
๒. ลัทธิประเพณีมอญมักนับถือ ผีปู่ ย่า ตา ยาย แตะผีเรือน วิชฌมอญบนหมแหวนวงหงษ์ เรียกว่าแหวนผี แหวนวงหงษ์ ผู้ใคร่รับไว้แล้วจะทำตายเสียหรือทำการใดให้ผลประเพณีไม่ได้ มักเกิดเหตุเภทร้าย ทำมาหากินไม่เจริญ และไม่มีสุข ผู้ทมิฬทำผลประเพณีเช่นนั้นจะต้องทำพิธีกรรม เพื่อเป็นการตั้งเวรขอให้ได้รับพรเจริญสุขต่อไป พิธีกรรมนั้นมักจะไดเห็นกันอยู่เสมอในหมู่คนมอญ
๓. ชาวมอญเป็นชาติที่นับถือพระพุทธศาสนามาอย่างจริงจังจับใจ โดยเคร่งครัดชาติหนึ่ง ตังนั้นชาวมอญจึงได้สร้างวัดวาอารามขึ้นที่บริเวณเมืองนครเขื่อนขันธ์ในระแวกหมู่บ้าน (หรือกวาง) ซึ่งเรียกชื่อวัดตามภาษามอญว่าแพ่โมกคอง (วัดโมกข์) แพ่แวกเคือหรือเกร็งเงิน [วัดแคหรือวัดท้ายเมือง] แพ่อามอย [วัดใหม่หรือวัดจวนคำรงค์ราช

พลชั้น] แพ้หะเร็น [วัดกตาง] แพ้เจงหมาย [วัดเขียงใหม่] แพ้
เกริงหะตะ [วัดอาษาสังคราม] แพ้มะมอ [วัดพญาปราบ] แพ้กามอน
[วัดคันตติ] ส่วนวัดทรงธรรมซึ่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ทรงสร้างขึ้นไว้เมื่อครั้งทรงสร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ดงกตางแดงเบอง
ตน เป็นวัดที่ชาวมอญเคารพนับถือจึงเรียกชื่อว่า “แพ้พระครู”

๔. การทำบุญของมอญมักจะทำร่วมกันเป็นการใหญ่เป็น
ประจำปีเสมอทุกปี คือเมื่อออกพรรษาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๓ เวลากลาง
เช้าชาวมอญจะไปพร้อมกันเพื่อทำบุญตามวัดต่าง ๆ ตอนบ่ายหญิงชาย
หนุ่มสาวลงเรือร้องเพลงเห่เรือแต่ละแข่งเรือกัน เวลากลางคืนจะนำเอา
น้ำมันมะพร้าว ไปเติมลงในตะเกียง ซึ่งพระสงฆ์ตามอารามต่าง ๆ จุด
ไว้ในทิศใต้หรือในเรือดำเกาที่สร้างไว้ชั่วคราว และโดยเฉพาอย่าง
ยิ่งตอนเที่ยงวันของวันนั้นในเมื่อพระสงฆ์มอญวัดต่าง ๆ ได้เสร็จจาก ฉนั้น
เพลงทวดทรงธรรมแล้ว สงฆ์ต่าง ๆ จะเดินลงจากวัดไปยัง โบสถ์เพื่อ
ทำกิจพิธีออกพรรษา ในระหว่างสงฆ์เดินมาตามทางจะถึง โบสถ์นั้น
ชาวมอญทั้งหญิงชายจะเอาน้ำอบมาประพรมลงที่เท้า ของพระสงฆ์ก่อน
เข้าโบสถ์ทุกปี พจนตามภาษามอญเรียกว่า “หะเตบจ้างซาง” คือ
มาเมื่อเสร็จธุระการทานาแล้ว ราวเดือน ๔-๕ ชาวมอญมักจะทำ
พิธีตักบาตรพระร้อยตามวัดต่าง ๆ ซึ่งตามภาษามอญเรียกว่า “โด่งหะ
เบียงโหนก” ต่อจากนั้นเป็นวันสังกรานต์ (ขึ้นปีใหม่โบราณ) งานน
ชาวมอญจะมีความสดชื่นรื่นเริง และจะมีการทำบุญแก้แค้น และมีการ
เล่นสนุกสนานกันใหญ่โตทุกปี

ในด้านการทำบุญรวม ๓ วันของสังกรานต์ ชาวมอญรุ่นพ่อ

วันแม่ผู้แก่ผู้เฒ่าจะไปทำบุญตักบาตรกันตามวัดต่าง ๆ และในตอนเช้า
 นนเองสาวงามมอญซึ่งแต่งกายเรียบร้อยต่างก็นำข้าวสังกรานต์ (ข้าว
 แฉพร้อมทั้งอาหาร) แยกย้ายกันไปเป็นหมู่ ๆ นำไปถวายพระสังฆตาม
 วัดต่าง ๆ และเมื่อกลับพนจากเขตวัดแล้วชายหนุ่มผู้ซึ่งถือประ
 เณรมาดงเดิมต่างก็ถือโอกาสสนทนาวิสาสะและอวยพรความดีแก่สาว
 ในวชนบปีใหม่ ด้วยการประพรมหรือรดน้ำเพียงเล็กน้อยแก่สาว ทบ่า
 เหนอต้นแขน (ห้ามมิให้ น้ำเปียก ผมน้ำ อย่างเด็ดขาด เพราะถือ ว่าไว้
 มารยาท) พร้อมทั้งคาอวยพร ในทำนองขอให้ความทุกข์ร้อนแห่งหาย
 ไปกับน้ำและทั้งขอให้มีความดีเจริญเยือกเย็นเช่นกับ น้ำใสสะอาดที่ประ
 พรมเช่นเดียวกัน ส่วนสาวก็ตอบด้วยการปราถนยให้พรด้วยเช่นเดียว
 การประพรมน้ำเช่นนี้จะทำกันติดต่อดังกรานต์ จนถึงรุ่งเช้าพระ
 เสร็จแล้ว และการประพรมน้ำในระหว่างหนุ่มสาวโตเช่นนี้แต่เพียง
 โดยเฉพาะ สาวที่ ไปในพิธี เกี่ยวกับ งาน นกขัต ถูกสังกรานต์ นเท่านั้น
 ประเพณีมอญแท้ในเรือนชาวมอญได้รักษายั่งยืนมาจนทุกวันนี้ [แต่
 ปราภฏว่าในเวลาต่อมาผู้นั้นที่ไม่เข้าใจในเรื่องนี้ นึกว่าเป็นเรื่องตลก
 พากันตามเอา อย่างสาธ และรด น้ำไม่เด็ดอก หน้าและ สัถานท ทเหมาะ สัม
 อย่างใดจนเป็นที่เดือดร้อนกันชน] ในวันสังกรานต์ตอนสายหรือตอน
 บ่ายผู้ใหญ่ชาวมอญเมื่อกลับจากการทำบุญทวดแล้ว บุตรหลานจะพา
 กันไปอาบน้ำพร้อมทั้งเครื่องหอม และให้เสื้อผ้าแก่บพการ เพื่อขอพร
 วนชนบปีใหม่จากท่าน นอกจากนหมการสังกรานต์พระ

ในด้านการแก้แค้นชาวมอญมักจะถือเป็น ประเพณีหมแห่นก, ปลด
 ไปปลด้อยตามวัดต่าง ๆ ทุกปี เรื่องนปราภฏว่าทางการได้พยายามช่วย

ตั้งแต่วินิจฉัยนับตั้งแต่วันทุกปี และทั้งปรากฏว่าเป็นงานใหญ่มีผู้ทอยห่างไกล
พากันไปชมกันอย่างมากมายเต็มอ นอกจากเห็นกแห่ปลาแต่ด้วยงมแห
ซึ่งตามภาษามอญเรียกว่า "หนุ" ประกอบด้วย หนหรือซึ่งตามกติกา
หมตลักษณะแบบธงตะขาบน้ำไปโชนไวที่เล้าหงษ์ของวัดต่าง ๆ แต่
เล้าหงษ์ตามวัดเจตนาปรากฏว่าไม่มเห็นอยู่ การแห่หรือหนุจึงไม่
เห็นอยู่ การแห่หรือหนุจึงไม่มแห่รวมประกอบกับแห่ปลาด้วย
ต้นการเดิน ต้นก ต้นาน วันเวง ของ ชาว มอญ ใน งาน ดังกรานต์
ประจำปี มีการเดินซึ่งตามภาษามอญเรียกกันว่า "หวานอะเหะ-
แทะแคะรว" หมายถึงการเดินตะบ่าตะดกข้าง (ตะดกข้างเจตนาไม่
มีปรากฏว่าเดินกัน) การเดินตะบ่าหนุ โดยมากมกมสถานที่เดินตาม
ตะแวกหมู่บ้านมอญหรือเรียกว่า "กวาง" ทุกหมู่บ้าน ชาวในหมู่บ้าน
เป็นผู้จัดสถานที่เดินอนตคแต่งประดับประดาไว้อย่างสวยงาม ตอนรบ
หนุ่มตามหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้มาเดินด้วย หนุ่มชาวมอญจะแต่ง
กายอย่าง สวยงาม พากันมาเป็นหมู่ ๆ พร้อมทั้งเดิน จับบี ดัซอ ร้องรำทำ
เพลง มาจากหมู่บ้านของตนเป็นการแสดงความรื่นเริงตลอดทางมาจน
ถึงหมู่บ้านสาวซึ่งตนมาเดินด้วย การเดิน จัดเดินกันเป็นหมู่ระหว่างหนุ่ม
สาวเป็นคู่ ๆ เท้ากัน ในระหว่างเดินฝ่ายหนุ่มนอกวงเดินตามด้วย ก็จะมี
ร้องรำ ทำเพลง เดินจับบี ดัซอ เป็นการแสดงความรื่นเริงและให้คิดให้พร
พร้อมกันไปด้วย ฝ่ายสาวผู้เดินตะบ่าอนตคแต่งกายล้วนไปด้วยอาภรณ์
อันสวยงามอ่อนน จะเป็นผู้จัดหาอาหารและเครื่องว่างมาเพียงดหม่หม่ม
ด้วยความไมตรีตามสมควรเต็มอ ฝ่ายผู้เฒ่าผู้แก่ของหนุ่มสาวต่างก็จะ
เฝ้าชมการเดินของบุตรหลานของตนด้วยดวงจิตอันแจ่มใสรื่นเริงเช่นกัน

288

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์บัญชาการพิมพ์

๕๑๖/๘ เชียงสะพานขมราชใน ถนนหลานหลวง พระนคร

นายรุ่ง วงศ์ศรี ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๑๕ พฤศจิกายน ๒๖